Р. Ш. Алимсаева, Е. Е. Велькер, О. С. Лосенко, И. А. Развенкова

Бәдиий әмгәк

Умумий билим беридиған мәктәпниң 8-синип оқуғучилириға беғишланған

ДӘРИСЛИК

(қизлар үчүн нусха)

Қазақстан Җумһурийити Билим вә пән министрлиги тәвсийә қилған

КӨКЧЕТАВ

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72
Б14

Алимсаева Р. Ш. вә башқилар.

Б14 **Бәдиий әмгәк:** умумий билим беридиған мәктәпниң 8-синип оқуғучилириға беғишланған дәрислик (қизлар үчүн нусха) / Р. Ш. Алимсаева, Е. Е. Велькер, О. С. Лосенко, И. А. Развенкова. – Көкчетав: Келешек-2030, 2018. – 96 б.

ISBN 978-601-317-363-4

Дәрисликниң электронлуқ нусхиси: http://keleshek-2030.kz/books/ht8dug.php

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72

ISBN 978-601-317-363-4

© «Келешек-2030» ЖЧШ, 2018

ШӘРТЛИК БӘЛГҮЛӘР

– әмәлий иш

– тәтқиқат

– издиниш ишлири

– йәккә иш

– топ билән иш

– соал вә тапшуруқлар

БТ – бехәтәрлик техникиси қаидилири

– компьютерда ишләш

– презентация

МӘЗМУНИ

Киришмә 5

Безәк-әмәлий сәнъити 6
§ 1. Қазақ хәлқиниң әмәлий сәнъити (бора тоқуш, кигиз бесиш) 8
§ 2. Хәлиқ ижадийитиниң түрлири. Материаллар вә қурал-җабдуқлар 10
§ 3. Буюмниң эскизини вә материаллар билән қурал-җабдуқларни тәйярлаш 12
§ 4. Ижадий ишни орунлаш 14
§ 5. Зенәтләш. Безәш 20
§ 6. Ишларни тонуштуруш рәсмийити. Көргәзмә уюштуруш 22

Дизайн вә технология 24
§ 7. Қазақ хәлқиниң миллий кийими. Этностиль 26
§ 8. Ойма-нәқиш вә уни стильлаш 28
§ 9. Этностильдики буюм дизайни (баш кийим, пинҗәк) 30
§ 10. Этностильда буюм тәйярлаш (баш кийим, пинҗәк) 32
§ 11. Безәш 44
§ 12. Ишни тонуштуруш 46
§ 13. Миллий пичим асасидики кийим модельлириниң дизайни (туташ пичимлик йәң) 48
§ 14. Идея ойлаштуруш. Эскиз. Қурал-җабдуқлар билән материаллар тәйярлаш 50
§ 15. Миллий үлгидики пичим асасида буюм тәйярлаш 52
§ 16. Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюмни модельлашниң алаһидиликлири 56
§ 17. Бөләкләрни пичиш 58
§ 18. Айрим бөләкләрни қайта ишләш. Бөләкләрни бириктүрүш вә безәш 60
§ 19. Буюмни нәқиш элементлири билән безәш 64

Өй мәдәнийити 66
§ 20. Интерьерға беғишланған безәк буюмлар (2D / 3D форматта) 68
§ 21. Эскиз. Материаллар билән қурал-җабдуқлар тәйярлаш 70
§ 22. Интерьерни җабдуқлашқа беғишланған 2D / 3D безәк буюмлар ясаш 72
§ 23. Өсүмлүк егилигидики илимниң роли 78
§ 24. Өсүмлүкләрниң медицинида, фитотерапия вә косметологиядә қоллинилиши 80

Бехәтәрлик техникиси қаидилири 84

Луғәт 87

Қошумчә 91

Пайдилинилған әдәбиятлар тизими 95

Қошумчә әдәбиятлар тизими 95

КИРИШМӘ

Қиммәтлик оқуғучилар!

Силәр бир жилға чоң болуп, салмақлиқ болдуңлар, «Бәдиий әмгәк» пәниниң мәхсити вә тапшурмилириму өзгәрди.

Оқуш жили җәриянида силәр қазақ әмәлий сәнъити, хәлиқ иҗадийитиниң түрлири билән тонушисиләр. Силәр буюмларни ясашни, иҗадий иш җәриянида түрлүк техникилар вә бәдиий материалларни өзлигидин түзүшни вә таллашни үгинисиләр.

«Дизайн вә технология» бөлүмини үгинип, кийимдики миллий пичим алаһидиликлири билән тонушуп, униң һазирқи модида қоллинилишини қараштурисиләр. Иҗадий идеяләрни тәтқиқ қилиш вә тәрәққий әттүрүш үчүн түрлүк әхбарат мәнбәлирини өзәңлар таллайсиләр. Функционаллиқ, эстетикилиқ, эргономикилиқ вә ихтисадий нормиларға лайиқ буюмниң дизайнини тәйярлашқа беғишланған тапшурмиларни орунлайсиләр. Әмәлий сәнъәтниң элементлирини пайдилинип олтирип, буюмниң дизайнини этностильда тәйярлайсиләр. Тоқума материалларни ишләп чиқириш билән безәшниң үнүмлүк усуллирини ениқлаш вә қоллинишни үгинисиләр.

«Өй мәдәнийити» бөлүмидә интерьер буюмлирини ясашни үгинип, өз бөлмәңларни безәштә өзләштүргән билим вә иқтидарињларни қоллинип, иллиқлиқ, гөзәллик берисиләр. Медицина, фитотерапия вә косметология саһалиридики өсүмлүкниң әһмийити һәққидә билип, баһалашни үгинисиләр.

Һәрқандақ ишни қизиқиш билән орунлашқа тиришиңлар, шу чағда һәммиси қолуңлардин келиду. Бәдиий әмгәк дәрислигини оқуш вә өзләштүрүштә силәргә утуқ тиләймиз!

Муәллипләр

Безәк-әмәлий сәнъити

Бөлүмни өзләштүрүш җәриянида силәр:

- *безәк әмәлий сәнъитиниң риважлиниш тарихи тоғрилиқ билимиңларни кәңәйтәләйсиләр;*
- *хәлиқ иҗадийитиниң түрлирини биләләйсиләр;*
- *хәлиқ һүнәрвәнчилигиниң һәрхил нәқиш композиция алаһидиликлири билән тонушалайсиләр;*
- *қазақ хәлқи вә Қазақстан Җумһурийитиниң башқиму хәлиқлириниң безәк-әмәлий сәнъитини тәһлил қилип, тәтқиқат қилалайсиләр;*
- *өзәңларниң иҗадий маһарәтлириңларни, өз қарарлириңларниң креатив вә әҗайип екәнлигини көрситәләйсиләр;*
- *өзләштүргән материаллар асасида өз иҗадий әмгәклириңларни вуҗутқа кәлтүрәләйсиләр;*
- *иҗадий әмгәклириңларни орунлиғанда һәрхил техника вә бәдиий материалларни мустәқил ениқлап, таллап вә арилаштуруп пайдиланайсиләр;*
- *иҗадий әмгәк вә буюмлириңларни тәйярлиғанда, қазақ миллий мәдәнийитиниң элементлирини пайдиланайсиләр;*
- *өзәңларниң вә өзгиләрниң әмгәклирини тәһлил қилиш арқилиқ, баһалаш қабилийәтлириңларни риважландуралайсиләр;*
- *илгәрки тәҗрибәңларға асаслинип, қол әмгәк қураллири билән ишләш қабилийәтлириңларни риважландуралайсиләр;*
- *тамашибинлар үчүн онлайн-мәйданда тәйяр буюмниң презентациясини уюштуралайсиләр.*

Қазақ нәқиши билән безәлгән буюм

§ 1. ҚАЗАҚ ХӘЛҚИНИҢ ӘМӘЛИЙ СӘНЪИТИ (БОРА ТОҚУШ, КИГИЗ БЕСИШ)

Жуң
Жүн
Шерсть
Wool

Ақ бора (фрагмент)

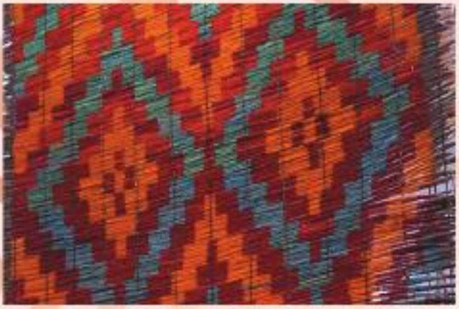
Бора ишик (фрагмент)

Чим бора (фрагмент)

Қазақ хәлқиниң әмәлий сәнъити әсәрлириниң умумийлиғи немидә?

Қазақларниң өй кәспи вә һүнәрвәнчилиги көчмәнчилик шараитида тәрәққий етип, адәмләрниң мәиший еһтияҗини қандурған.

Ши тоқуш (бора) вә жуң бесиш (кигиз бесиш) – қазақ қизлириниң әнъәнивий һүнири.

Борини дала чөплириниң ғолидин яки қомучтин тоқуған. Ойлаштурулған рәсим бойичә һәрбир ғолни игирилмигән жуң яки һәрхил рәңлик жиплар билән орап чиқип, андин уларни өрүп, нәқиш чиқарған.

Бориларни кигиз өйниң керегесини орап, иссиқ вә соғдин сақлиниш үчүн, шундақла қурут қурутуш, жуң бесиш үчүн пайдиланған, кигизләр нәм болмаслиғи үчүн, йәргә, уларниң астиға салған, дан тазилаш в. б. үчүн пайдиланған.

Бориниң асасий түрлири
- Ақ бора
- Чим бора
- Оралма бора
- Шидек
- Терме бора
- Өрә бора
- Бора ишик

1. Бора тәйярлашниң һәрхил алаһидилигини тәтқиқ қилиңлар. Уларни пайдилинидиған саһаларни ениқлаңлар.
2. Тәтқиқ қилиш нәтижилирини жәдвәл түридә йезиңлар.

Бесилған жуңдин кийим, халта (аяққап, йотқан қепи, тәһийә қап), дәстихан, қача-қомуч салидиған қап, сандуққап вә башқиларни тәйярлиған.

Кигиз буюмлири (*кигиз, текимәт, сирмақ, сирдақ вә башқилар*) кигиз өйниң ичидә қоллинилған.

Ақ вә күлрәң жуңлуқ *кигизләр* өй егилигидә пайдилинилған.

Кәштиләнгән рәңлик кигиз (тұскиіз) өйниң иссиғини сақлап, уни безигән. Чәтлиригә вә үстигә кәң кәштиләнгән рәхт тикилгән.

Сирмақ мозаика техникисида орунлинип, асасиға кигиздин кесилгән һәрхил сүрәт тикилгән.

Текимәт – ярим тәйяр асасқа рәңлик жуңдин нәқиш бесиш арқилиқ ясилидиған кигиз.

Сирдақ – кигизниң үстигә рәңлик жуң жиплар билән нәқиш кәштиләнгән кигиз.

Иллюстрацияләрни қараңлар. Бу буюмларни тәйярлашта қандақ техника пайдилинилған?

Бора тоқуш вә кигиз бесиш охшаш қазақ миллий буюм композициялириниң алаһидилиги немидә?

Аяққап

Қача-қомуч салидиған қап

Текимәт (фрагмент)

§ 2. ХӘЛИҚ ИЖАДИЙИТИНИҢ ТҮРЛИРИ. МАТЕРИАЛЛАР ВӘ ҚУРАЛ-ЖАБДУҚЛАР

Алаһидилик
Ерекшелік
Особенность
Uniqueness

Хәлиқ устилири қандақ буюмлар ясиған? Улар қандақ материалларни қолланған?

Хәлиқ һүнәрвәнчилиги буюмлири қазақларниң материаллиқ-мәдәний мирасиниң муһим тәркивий қисми болуп һесаплиниду.

Хәлиқ ижадийитиниң түрлири

- Зәргәрлик
- Теричилик
- Бәдиий оюш (таш, яғач, сүйәк)
- Төмүрчилик
- Кәштә бесиш
- Тоқумичилиқ
- Гиләм тоқуш
- Өрүш

Гиләм буюмлири (фрагментлар)

Металлни қайта ишләш вә зәргәрлик буюмларни тәйярлашта – зәргәр, дәрәқни қайта ишләштә – *яғашчи устилар* әмгәк қилған.

Аяллар, асасән, гиләм вә бора тоқуған. Мундақ ишлар, асасән, көпчилик билән әмәлгә ашурулған. Бу өз ара сөһбәтлишиш вә ижадий һәмкарлиқта ишләш болған.

Өз һүнәрлириниң сирлирини һүнәрвән аяллар әвлаттин әвлатқа қалдурған.

1. Тәсвирләрни селиштуруңлар. Қазақ хәлқиниң безәк-әмәлий сәнъитигә мәнсүп буюмларни атаңлар. Өз таллишиңларни дәлилләңлар.

2. Бу буюмларни ясаш үчүн чевәрләр қандақ материалларни вә қурал-җабдуқларни қолланған?

Қазақ хәлқиниң безәк-әмәлий сәнъити өзигә хас миллийлик вә чоңқур бәдиий мәзмун арқилиқ алаһидиликкә егә.

Тарихий җәриянда тәрәққий етип, мукәммәлләшкән қазақ иҗадийитиниң түрлири бүгүнки күндиму өз алаһидилигини йоқатмиди.

Һәрхил техникида орунланған өй буюмлири бүгүнму заманивий интерьерни безәп туриду.

Өз аиләңларда ата-бовилардин давамлишип келиватқан хәлиқ иҗадийитиниң кона буюмлири һәққидә ейтип бериңлар. «Вақитни бағлаштурғучи ядикарлиқ» намлиқ қисқа көргәзмә тәйярлаңлар.

1. Әмәлий сәнъәт қандақ тәрәққий әткән вә униң алаһидиликлири немидә?

2. Қазақ хәлқи қандақ қол һүнәр билән көпирәк шуғулланған? Улар қандақ буюмларни ясиған?

3. Сизниң өйдә хәлиқ устилириниң қандақ әсәрлири бар?

Кәштә бесиш

Өрүш

§ 3. БУЮМНИҢ ЭСКИЗИНИ ВӘ МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛ-ЖАБДУҚЛАРНИ ТӘЙЯРЛАШ

Асасий ой
Түпкі ой
Замысел
Concept

Шивақ тәйярлаш

Бора тоқуш үчүн материаллар

Ойлинип көрүңлар, қазақ хәлқиниң безәк-әмәлий сәнъитигә мәнсүп қандақ буюмни (бора тоқуш, кигиз бесиш) ясиғуңлар келәр еди. Униң үчүн сизгә қандақ материаллар билән қурал-жабдуқлар һаҗәт?

Бора тоқуш вә жуң бесиш зенәт буюмлирини, сувенирлар вә турмушқа һаҗәт башқа буюмларни ясашқа, интерьерни безәшкә мүмкинчилик бериду.

Буюмни ясаш униң эскизини ойлаштуруш вә сизиштин башлиниду. Бу келәчәк буюмниң тәйяр түридә қандақ болидиғанлиғини көрнәклик түрдә көрүшкә, идеягә баһа беришкә вә һаҗәт болса, түзитишләр киргүзүшкә, қайта ишләшкә мүмкинчилик бериду.

Еник, чирайлиқ селинған эскиз рәңлик йешим, һаҗәтлик материаллар, фурнитура, безәк элементлирини таллашқа ярдәмлишиду.

1. Иллюстрацияләрни қарап чиқиңлар.
2. Силәргә әмәлий иш үчүн қандақ материал вә қураллар һаҗәт?

Бора тоқуш техникисида буюмларни тәйярлаш үчүн чиғ ғоли, жуң (мулине жиплириму болиду), йелим, қайча охшаш материал вә қураллар һаҗәт.

Жуң бесиш үчүн титилмиған жуң, адәттә қой жуңи ишлитилиду.

Жуңни қуруқ бесиш йоған буюмларни (оюнчуқларни, зенәт буюмлирини, муәллиплик қочақларни в. б.) ясашта керәк болса, жуңни һөл бесиш япилақ буюмларни (панно, полотно в. б.) тәйярлашта ишлитилиду.

Жуңни қуруқ бесиш үчүн кәсмиги бар мәхсус жиңнә ишлитилиду. Мундақ жиңнини тиққанда, жуң талчиқлири кәсмигә илинип, бир-бири билән орилиду.

Жуңни һөл бесиш үчүн совунниң мазғибини пайдинилип, қолда әмәлгә ашуриду. Мазғапни жуңға тәкши сүркәп, сүркилиш нәтиҗисидә бир хил полотно һасил болиду.

1. Графикиниң түрлүк қураллирини пайдилинип, өз буюмлириңларниң эскизини тәйярлаңлар.

2. Өзәңларниң вә синипдашлириңларниң ишлирида көрситилгән идеяләр билән мавзуларни баһалап, тәһлил қилиңлар.

3. Тегишлик өзгиришләрни киргүзүңлар.

4. Технологиялик хусусийәтлиригә қарап материалларни таллаңлар.

5. Керәклик курал-җабдуқларни таллаңлар.

6. Буюмни тәйярлашниң рети билән орунлуқ усуллирини ойлаштуруңлар.

1. Бесишниң қайси усулидин пайдилинип буюм ясиғуңлар келиду?

2. Уни тәйярлаш үчүн қандақ материаллар билән қурал-җабдуқлар һаҗәт?

Жуңниң икки түри болиду: әтиязда қирқилған жуң (әтиязлиқ жуң) вә күздә қирқилған жуң (күзлүк жуң).

Әтиязлиқ жуң тоқумичилиқта пайдилиниду.

Күзлүк жуң бош, йепишқақ, йеник саниилиду. Күзлүк жуңдин көпинчә кигиз бесилиду.

Кигизни қуруқ бесиш үчүн керәк материаллар вә қураллар

Кигизни һөл бесиш үчүн керәк материаллар вә қураллар

§ 4. ИЖАДИЙ ИШНИ ОРУНЛАШ

Калуй, ромб, үчбулуң вә квадраттин түзүлгән йоған рәңлик нәқиши бар бора тоқумисиниң сүрәтлик нәқишини тәйярлаш чеварликни вә көз мөлчәриниң дәл болушини тәләп қилиду.

Безәклик бора тоқумисини ясаш сәнъити һазирқи вақитқичә сақлинип кәлгән. Қедимий дәвирдин бора тоқуш әнъәнивий технологияси бүгүнки күнгичә өзгәрмигән.

Ақ боридин өрүлгән панно

Бора өрүш

Бора өрүшниң орунлиниш ретини қараштуруңлар. Уни ясаш үчүн қандақ материаллар билән қурал-җабдуқлар һаҗәт?

Нәқишлик чим бора ясаш җәриянида қомучларни яхшилап таллаш һаҗәт: улар узун вә инчикә, диаметри бойичә бирдәк болуши керәк.

Нәқиш ениқ көрүнүши вә буюм бош болмаслиғи үчүн, иш җәриянида бирхил өрүлүшини вә таяқчиларниң арилиғи бирдәк болушини назарәт қилған һаҗәт.

Ишни аяқлаштурғандин кейин, таяқчиларниң училирини бирхил тәкшиләп кирқиду.

Буюм эскизи

Орунлаш рети			
1		2	
3	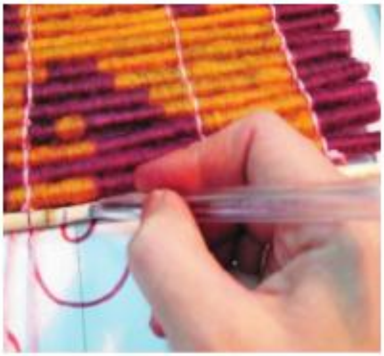	4	
5		6	

Кигиз бесиш
Киіз басу
Валяние
Felting

Кигиз бесиш – нәччә җәрияндин ибарәт наһайити мурәккәп әмгәктур.

Жуңни тәйярлап, жуюп, бояп, қурутуп, тал чивиқлар билән титип, бориға ташлап иссиқ мазғап суни чечип, бора билән биллә орап қоюду. Һәр бир орамға су чечип, басиду. Тәйяр болғанда, йейип, түз әмәс йәрлирини кесиветип, аптапта қурутиду.

Кигиз бесиш

Жуңдин ясалған панно

Кигизни қурғақ бесиш усули билән жуңдин буюмлар ясашниң орунлиниш ретини қараштуруңлар. Уни ясаш үчүн қандақ материаллар вә қураллар һаҗәт?

Бирдин мурәккәп буюмни бесишқа киришмәңлар, аддий түридин башлаңлар.

Бармақлириңларни зәхимләштин авайлаңлар. Қурғақ бесишқа бегишланған жиңниләр наһайити учлуқ болиду, җараһәтлинип қалмас үчүн, жуңни авайлап тешиш керәк.

Ишни мәхсус орунда: қилчиқ, поролон яки губкида орунлаңлар.

Кигиз бесишни йоған жиңнидин башлап, буюмниң жичлишишиға қарап инчикә жиңнигә алмаштуруш һаҗәт.

Буюм эскизи

Орунлаш рети

1		2	
3		4	
5	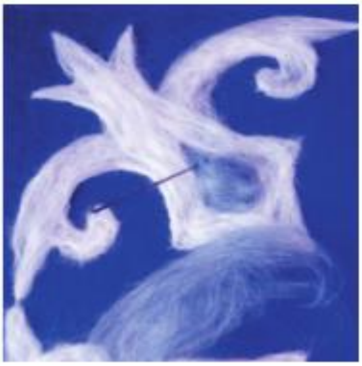	6	

Буюм эскизи

Мончақлар

Һөл бесиш усули билән орунланған жуңдин ясалған көләмлик буюмниң орунлиниш ретини қараштуруңлар. Уни ясаш үчүн қандақ материаллар билән қураллар һаҗәт?

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5	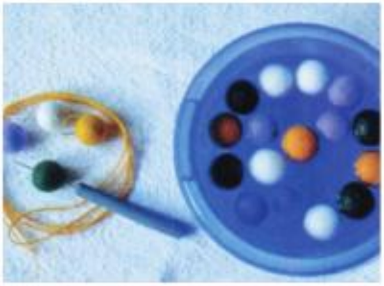	6	

Р. Ахмедовниң һөл бесиш усулида орунланған иши

Һөл бесиш усули билән ясалған буюмлар

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Жуңдин һөл бесиш техникисида өз алдиңларға буюм ясаңлар.

1. Өз буюмлириңларниң эскизини тәйярлаңлар.
2. Рәңлик гаммини вә әсвапларни әстә тутқан һалда, материал таллаңлар.
3. Ишниң орунлиниш ретини ойлаштуруңлар.

?

1. Қандақ буюм тәйярлидиңлар?
2. Иш җәриянида қолуңлардин немә кәлди? Қандақ қийинчилиқлар болди?
3. Орунланған ишни баһалаңлар.

§ 5. ЗЕНӘТЛӘШ. БЕЗӘШ

Өзгичилик
Өзгешелік
Оригинальность
Singularity

Безәш үчүн керәк фурнитурилар

Кәштә билән безәш

Қазақ миллий мәдәнийәт элементлирини қоллинип, тәйяр буюмни қандақ бәдиий безәшкә болидиғанлиғини ойлаштуруңлар. Өз идеялириңларни синипдашлириңлар билән тәһлил қилиңлар.

Безәш (зенәтләш) – буюмни безәк элементлири билән безәш. Шундақла буюм яки нәрсиниң шәклини, фактурисини, рәңгини толуқтуруш яки өзгәртиш; безәйдиған нишанни җийәкләш.

Түрлүк мәнбәләрни пайдиланған һалда, буюмни неминиң ярдими билән безәшкә болидиғанлиғини ениқлаңлар. Ишниң нәтиҗисини синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Безәк материаллири һәрхил. Дизайнерлар уларни қоллинип олтирип, һәқиқий гөһәрләрни яритиду. Безәк билән аксессуарлар буюмға тәкрарланмас вә алаһидә гөзәллик бериду.

Безәк ретидә түрлүк рәңлик япилақ фетр, түгмиләр, бисер, тасмилар, түрлүк фурнитура вә башқиларни қоллинишқа болиду.

Безәк материаллирини буюмниң рәңгини, сизиқлирини, шәклини вә қурулумини әстә тутқан һалда таллаш наһайити муһим.

Бөләкләрни бириктүрүш усуллири

- Тикиш
- Йелимлаш
- Қурғақ бесиш

Бисер билән безәш

Аппликация билән безәш

Рамка билән җийәкләш

Бөләкләрни бириктүрүш усули буюмға қоюлидиған тәләпләргә, бириктүрүлидиған материаллар түригә, уларниң фактуриси билән қоллиниш мәхситигә вә эстетикилиқ сиртқи көрүнүшигә бағлинишлиқ таллиниду.

БТ

Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Өзәңлар орунлиған ишни қараштуруңлар. У өз идеялириңларни йәткүзәлидиму? Буюмни безәшкә беғишланған тикиш материаллири яки һәрхил фурнитурилар арқилиқ безәп, көргәзмигә тәйярлаңлар.

?

1. Асасий ойлириңларни әмәлгә ашурдуңларму?

2. Силәргә немини орунлаш қийин болди?

3. Өзгичә алаһидилигини көрситәлидиңларму?

§ 6. ИШЛАРНИ ТОНУШТУРУШ РӘСМИЙИТИ. КӨРГӘЗМӘ УЮШТУРУШ

Көргәзмә
Көрме
Выставка
Exhibition

Көргәзминиң түп томури – «йәрмәнкә» һәққидә дәсләпки язма мәлуматлар 629-жил билән көрситилгән вә у Париж йенида өткән.

Қезилма ишлири 2000–3000 жил бурун Йеқин Шәриқтә йәрмәнкигә беғишланған орунлар тәйярлинип, униңда аләмниң көплигән әллиридин содигәрләр еқип кәлгәнлигини көрсәтти.

Көргәзминиң җиһазлири яғачтин ясалған тәкчиләр вә матадин ясалған аддий тәңзиләрдин (лоток) башлап, заманивий витрина вә көләмли көргәзмә стендлиригәчә көплигән өзгиришләргә учриған.

Заманивий Қазақстанда көргәзмә мәркәзлири җәмийәтниң иҗтимаий-мәдәний һаятиниң аҗралмас қисми болуп һесаплиниду вә елимизниң хәлиқаралиқ имидҗиниң шәкиллинишигә муһим роль атқуриду.

«Атакент» комплекси (Алмута), «Көрме» мәркизи (Астана) вә Қазақстанниң башқиму шәһәрлиридә көргәзмә мәркәзлиридә һәр жили түрлүк мавзуларда чоң миллий вә хәлиқаралиқ көргәзмиләр уюштурулиду.

Көргәзмә – көрүп тамашә қилиш үчүн қоюлған қандақту бир буюмларниң, ишләпчиқириш мәһсулатлириниң, тәсвирий сәнъәт әсәрлириниң яки башқиму нәрсиләрниң жиғиндиси.

Көргәзмә дәп иш-чариниң өзиму, униң өткүзүлидиған орниму атилиду.

Тәйяр ишни көпчиликкә тонуштуруңлар (көргәзмә, тонуштуруш рәсмийити вә ш.о.):

1. Өзәңларниң иҗадий ишлириңларни көргәзмигә рәсмийләштүрүңлар.
2. Буюмлириңларни көргәзмигә қоюш үчүн ярдәмчи материаллларни таллаңлар.
3. Тәвсийә қилиш түрини таллаңлар (көрситиш җәриянида өз идеялириңларни вә уни әмәлгә ашуруш җәриянини баянлап, ишлириңларға чүшәнчә бериңлар).
4. Буюмләрни көрситишкә яки көргәзмигә беғишланған орун, җабдуқлар таллаңлар.
5. Уюштуруш-техникилиқ тәңкәшликни (музыка, интерактивлиқ җабдуқ вә ш. о.) ойлаштуруңлар.
6. Тамашибинларға чақириш қәғәзлирини тәйярлаңлар.

1. Өз ишлириңларниң нәтиҗиси яқтиму?
2. Сапаси билән эстетикилиқ түрини яхшилаш мәхситидә буюмниң қайси йеригә өзгәртиш киргүзгүңлар келиду?

Ишларни тонуштурушқа тәйярлаш

Дизайн вә технология

Бөлүмни өзләштүрүш жәриянида силәр:

• һәрхил жийәкләш үчүн тикин материаллирини вә фурнитуриларни тәтқиқат қилишни;
• этностильниң алаһидиликлири тоғрилиқ, хәлиқ нәқишлирини стильлашни;
• қолда, тикиш машинисида тикиш вә нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләш ишлирини орунлиғанда иш орнини тәйярлашни, бехәтәр ишләш қаидилирини өзләштүрүшни;
• буюм тәйярлаш рәтликлиги билән қолайлиқ усуллирини ениқлап, графикилиқ вә технологиялик һөжжәтләр тәйярлашни;
• тәйярлиған технологиялик һөжжити асасида, һәрхил материаллар билән конструкцияләрни қоллинип, буюм ясашни;
• материал билән буюмни қайта ишләшниң технологиялик жәриян түрлирини тәтқиқ қилишни;
• пичишни вә қазақ миллий мәдәнийәт элементлирини қоллинип, тоқума материаллирини қайта ишләшни, қураштурушни, безәшни;
• онлайн-платформида чәвәрлик дәрижиси вә өз идеялириңларни тонуштурушни үгинәләйсиләр.

Этностильдики кийим

§ 7. ҚАЗАҚ ХӘЛҚИНИҢ МИЛЛИЙ КИЙИМИ. ЭТНОСТИЛЬ

Миллий
Ұлттық
Национальный
National

Қизлар кийими
XX әсирниң 30-жиллири.
Шималий Қазақстан вилайити

Миллий вә этностильдики дизайнерлиқ кийимни селиштуруңлар. Қандақ пәрқи бар?

Қазақ хәлқиниң миллий кийими – материаллиқ мәдәнийәтниң кам учрайдиған көрүнүши, һаят вәзийәтлири тәсиридин вә температуриниң өзгириши, язниң аптап иссиғи, шамили, соғ болуп келидиған қишлиқ даладики тирикчиликкә маслашқан хәлиқ мирасиниң ажралмас бөлиги болуп һесаплиниду.

Қазақ хәлқиниң миллий кийимигә аддийлиқ, мәхсәтлик, оңайлиқ, ат билән жүрүшкә қолайлиқ, тәнни соғдин, иссиқтин, шамалдин сақлашқа мувапиқлашқанлиқ хас.

Миллий кийим түрлири һәққидә презентация тәйярлаңлар.

Бүгүнки күндә көплигән устилар кийим моделини тәйярлашта миллий мотивни қоллиниду. Бу стиль «этно», «фольклорлуқ», «хәлиқчил» дәп атилиду. Этностиль хәлиқниң миллий кийимини жанландуриду. Кийим тәйярлашта шу хәлиққә тән пичим үлгиси, материаллар, рәң, ойма-нәқишләр, аксессуарлар қоллинилиду.

Заманивий кийимләрдә миллий кийим әнъәнисини қоллиниш кәң таралған.

Этностиль кийимдики өзгичилиги билән вә көпчиликкә өз алаһидилигини көрситишкә мүмкинчилик берип олтирип, модидин өз орнини алди.

Қазақстанда бүгүнки күндә этникилиқ йөнилиштә йеңи коллекцияләрни давамлиқ түрдә чиқиридиған бирнәччә чоң мода өйлири билән көплигән мустәқил дизайнерлар ишләйду.

Безәш үчүн қоллинилидиған мотивлар, ойма элементлири стильлаш мәзмуни болуп һесаплиниду.

Стильлашта әң дәсләп әнъәнивий кийимгә охшитиш әмәс, иҗаткарлиқ билән қайта ойлаштуруп, мошуниң асасида йеңи түрдә заманивий үлгиләр ясаш.

«Әгәр мән дизайнер, модельер, тикинчи болсам ...» мавзусиға эссе йезиңлар.

Қазақ хәлқиниң әнъәнивий вә стильланған кийимлириниң охшашлиқлирини ениқлаңлар.

1. Қазақ хәлқиниң әнъәнивий кийими қандақ элементлардин түзүлгән?

2. Миллий кийим элементлирини өзгәртишкә немә тәсир қилиду?

3. Заманивий кийим дизайнидики қазақ хәлқиниң кийимидә бәдиий әнъәнә қандақ қоллинилиду?

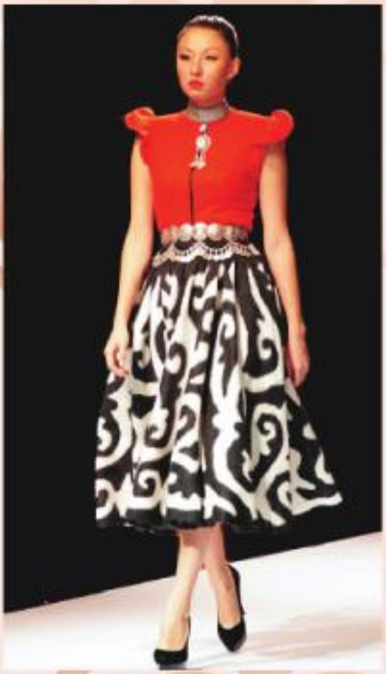

Этностильдики модель.
Дизайнер Ая Бапани

Этностильдики модель.
Дизайнер
Нуржамал Нурпейисова

§ 8. ОЙМА-НӘҚИШ ВӘ УНИ СТИЛЬЛАШ

Стильлаш
Мәнерлеу
Стилизация
Stylization

Тәбиий мотивлар вә нәқишләрни стильлаш

Ойма-нәқишниң қандақ түрлирини билисиләр?

Миллий ойма-нәқишлириниң мәзмун-мәнаси бай вә алаһидә, һәрбир нәқишниң өз тарихи бар.

Һәрқандақ һүнәрвән яки устилар ойма-нәқиш сәнъитиниң сирлирини билиши лазим. Ойма-нәқишләр билән ижат қилғанда төвәндики қаидиләр инавәткә елиниду:

1. Ойма-нәқиш буюмниң шәкли билән көләмигә лайиқ болуши лазим.
2. Ойма-нәқиш композицияси асас фониниң рәңги билән маслишиши керәк.
3. Композициядики ойма-нәқишләр симметриялик орунлишиши лазим.
4. Нәқишни композицияниң безәк оттури билән қирлири һәрхил рәңләр арқилиқ алаһидилинип туруши тегиш.

Заманивий ойма-нәқиш хәлиқ устилириниң әнъәнилирини давамлаштуриду. Қол һүнәрвәнлириниң ижадий издинишиниң арқисида у йеңи мәзмун билән толуп, йеңи түрләр билән жанрларға айланмақта. Стильлаш кәң түрдә қоллинилмақта.

Стильланған тәбиий мотивларни қарап чиқиңлар.

1. Улар қандақ җаниварлар, қушлар вә өсүмлүкләр билән бағлинишлиқ?
2. Улар заманивий ойма-нәқишләрдә қандақ тәсвирләнгән?

Нәқишни стильлаш – әсли шәкилни безәк стильда ясайдиған муәллиплик иш.

Стильлаш җәриянининң үч усули болиду:

1. Әсли тәбиий элементларға яки фотосүрәтниң өзигә қарап сүрәт селиш, андин көпирәк безәп, йәни ениқ хусусийитини күчсизләндүрүп яки күчәйтип, умумлаштуруп олтирип өзгәртиш.

2. Шәкилни йетилдүрүш усули – тәбиий шәкил симметриясини қоллиниш, симметрияси толуқтурулғичә түзәш.

3. Ассоциация, фантазия вә хиялни бағлаштуруш арқилиқ стильланған тәсвир ясаш.

Алмини заманивий түрдә стильлаш

Һайван яки өсүмлүкниң стильланған безәк сүритини селиңлар.

Һәрхил мәнбәләрни пайдилинип, миллий кийим моделини таллаңлар. Кийимдә нәқишниң қандақ роль атқуридиғанлиғини ениқлаңлар.

Ирис гүлини стильлаш үлгилири

?

1. Бу мавзуни оқуш җәриянида қандақ йеңи билим алдиңлар?

2. Ишни орунлиғанда немә утуқлуқ болди, қандақ қийинчилиқлар учрашти?

3. Буюмлириңларни безәштә қандақ идеяни қоллинисиләр?

§ 9. ЭТНОСТИЛЬДИКИ БУЮМ ДИЗАЙНИ (БАШ КИЙИМ, ПИНҖӘК)

Тақия

Сәукеле

Заманивий дизайнерлар өз иҗадийитидә этностиль элементлирини қандақ қоллиниду?

Миллий кийим заманивий кийим моделини ясашта илһамландуридиған мәнбә болуп һесаплиниду.

Қазақ хәлқиниң миллий аяллар кийими яш өзгичиликлиригә қарап: қиз кийими, келин кийими, оттура вә яшанғанлар кийими болуп бөлүниду.

Миллий заманивий қизлар кийиминиң асасий элементлири – *көйнәк, камзол (пинҗәк)* вә *тақия*.

Көйнәк XIX әсирниң иккинчи йеримиғичә узунлиғидин туташ пичилгән. Кейинирәк көйнәк пичими мурәккәплишип, бәл сизиғиғичә қисим пичилип, қошуп тикилгән. Юбкисини кәң қилип, андин пүрмә қилип жиғип, йеңи вә етәклиригә җәлбәр тикилгән, кәштә бесип, күмүч тәңгиләр, мәхсус тәңгиләр билән безәлгән.

Көйнәкниң сиртидин тән қурулуши бойичә тикилгән, йәңсиз, яқисиз, алди очуқ *камзол* кийгән.

Һәрбир турмушқа чиқмиған қиз *тақия* кийгән. Тақияни бисер, ойма-нәқишләр билән кәштә бесилип безигән, тумар ретидә қуш пәйлиридин ясалған үкә тақиған.

Урпи-адәт бойичә өйлиниш тойида қизлар бешиға сәукеле кийгән (егизлиги 70 см-ға йеқин), уни турмушқа чиққандин кейин жил бойи пәқәт мәйрәмләрдә кийгән. Тунжа балиси дунияға кәлгәндин кейин келин ақ рәхттин тикилгән кимешек кийгән.

Аял киши чечини, болупму чеккә қисмини көрсәтмиши керәк еди.

Яшанған аяллар кәң көйнәк үстидин узун *камзол* кийгән.

Қишта аяллар бәрқуттин тикилгән *чапан*, һайван терисидин жийәкләнгән баш кийим – *бөрик* кийип, яғлиқ тақиған.

Һазирқи вақитта қазақстанлиқ кийим дизайнерлири заманивий әнъәнивий мәдәнийәтниң алаһидиликлирини бириктүргән һалда, кам учрайдиған стиль ясаш үстидә ишлимәктә.

Камзол

Қазақстанлиқ дизайнерларниң этностильда ясиған кийим моделлирини тәһлил қилиңлар. Улар қолланған қазақниң миллий кийиминиң функционаллиқ вә муһим элементлирини ениқлаңлар.

Қазақ миллий мәдәнийәт элементлирини қоллинип, баш кийим яки пинжәк моделиниң эскизини тәйярлаңлар. Ишләнгән кийим модельлирини топта муһакимә қилиңлар.

1. Қазақ миллий кийиминиң түзүлүшиниң шәкиллинишигә тәсир қилидиған факторларни атаңлар.

2. Заманивий қазақ миллий кийиминиң көрүнүши қандақ?

Сәукеле

§ 10. ЭТНОСТИЛЬДА БУЮМ ТӘЙЯРЛАШ (БАШ КИЙИМ, ПИНҖӘК)

Стильланған миллий баш кийим

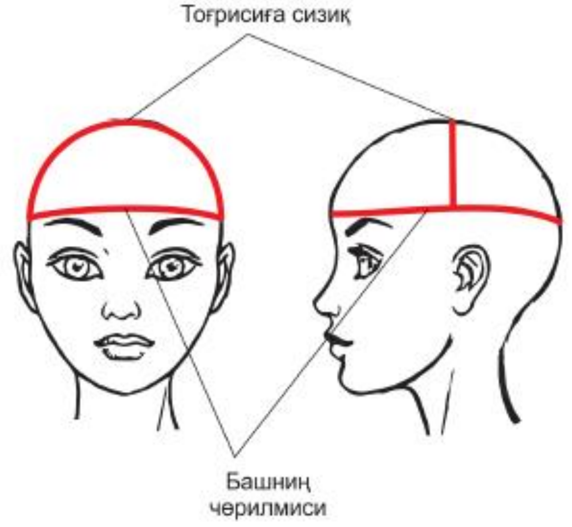

Өлчәм елиш

Өлчәм	Һәриптә бәлгүләш	Өлчәмниң мәхсити	Өлчәм елиш
Башниң чөрүлмиси	БЧ	Башниң (баш кийимниң) өлчимини ениқлаш	Башни тоғрисиға, қулақниң кәйнидин гәжгигичә, лента билән айландуруп өлчәш. Қаштин 1,5–2,5 сантиметр егизликтә болуш керәк.
Тоғрисиға өлчәм	ТӨ	Баш кийимниң чоңқурлуғини ениқлаш	Башниң бир чекисидин иккинчисигә башниң чоққисидин айландуруп сантиметрлиқ лентини жүргүзиду.

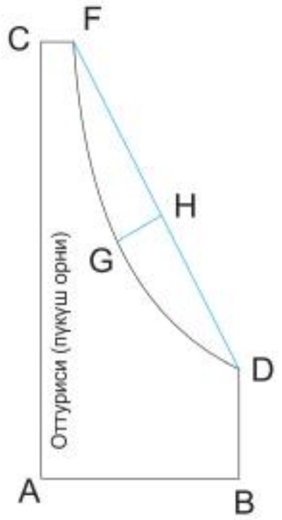

Стильланған миллий баш кийим пичимини түзүш

Баш кийим
Баскиім
Головной убор
Headdress

Өлчәм елиш

№	Сизиш рәтлиги	Һесаплаш формулиси
1	↑ А чекитидики егизликтики тик булуңлуқ қуруш	
2	→ AB (баш чөрүлмисиниң өлчимини қийиқлар саниға бөлүш)	AB = БЧ : 5 : 2
3	↑ AC	AC = 30 см-дин вә көпирәк (бәдиий образға бағлиқ)
4	→ CF	CF = 1–2 см
5	↑ BD	BD = TӨ : 2 – 3
6	F чекити вә D чекитини қошуш	Сизиш
7	FD кесиндиниң оттурисидин 3 см-гә тәң перпендикуляр жүргүзүш вә G чекитини қоюш	FH = HD HG = 3 см
8	F, G, D чекитлирини әгир сизиқ билән қошуш	Сизиш
9	Үлгиниң чәтлирини асасий сизиқ билән қошуш	Сизиш

Непиз кигиз
Жұқа киіз
Фетр
Fibre felt

Баш кийим тәйярлашниң ретини қараңлар. Баш кийим тәйярлаш үчүн қандақ материаллар билән қураллар һаҗәт?

1-нусха

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	

7		8	
9		10	

Непиз кигиз (фетр) билән ишлигәндә кичигирәк қайча пайдилиниңлар. Уни қолда тутуш қолайлиқ вә униң қисқа үзи билән буюмниң түрлүк әгир сизиқлирини вә ойма-нәқишләрни қийивелиш оңай болиду.

Непиз кигизни чаплаш үчүн непиз кигиз вә башқиму буюмларға беғишланған тоқума йелимни қоллиниңлар, мисалға, «Момент-Кристалл» яки термойелим.

Бөләкләрни қошқанда йелимни непиз, түз қилип йеқиңлар.

Тәйяр буюм

2-нусха

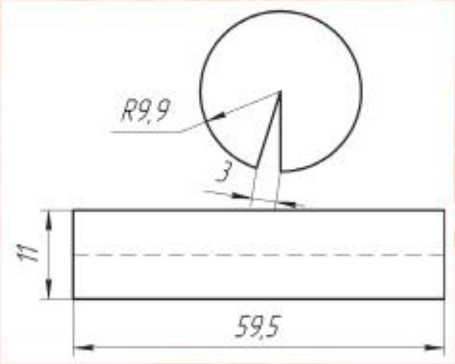

Тақияниң сизмиси

Тақияниң эскизи

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	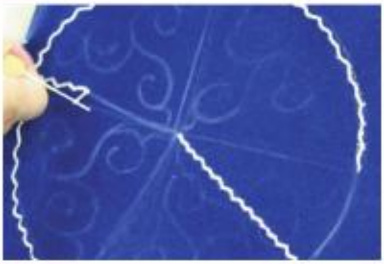
5		6	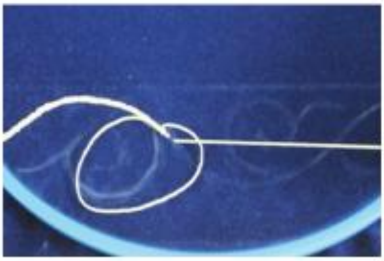

7		8	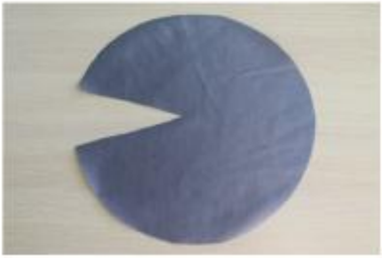
9		10	
11		12	
13		14	

Пинҗәк

Пинҗәк сизмисини қуруш

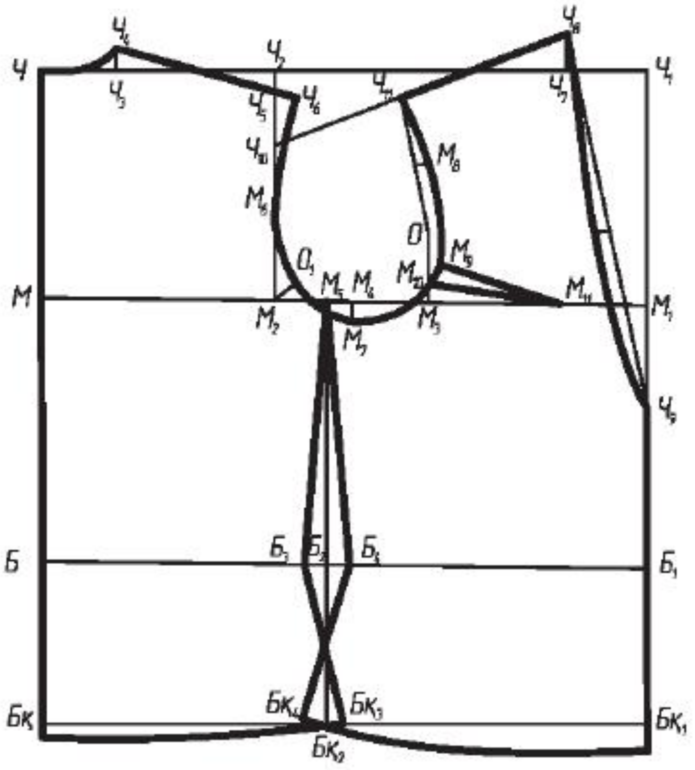

Пинҗәк асасиниң сизмисини сизишқа беғишланған өлчәмләр

№	Атилиши	Шәртлик бәлгүләр
1	Йерим боюн айлиними	ЙБнА
2	Йерим мәйдә айлиними	Йма
3	Йерим бәл айлиними	ЙБлА
4	Йерим биқин айлиними	ЙБқА
5	Мүрә кәңлиги (узунлуғи)	Мк
6	Арткi бойниң бәлгичә узунлуғи	Абу
7	Буюмниң узунлуғи	Бу
8	Қошумчә	Қ

Пинҗәк асасиниң сизмисини сизиш рәтлиги

Сизма торини қуруш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	Ч	↓ Ч чекитидә тик булуң қуруш	
2	$ЧЧ_1$	→ Тор кәңлиги	Йма + Қм
3	ЧМ	↓ Мәйдә сизиғи	Йма ÷ 3 + 3
4	ЧБ	↓ Бәл сизиғи	Абу + Қ
5	$ММ_2$	→ Артқи бой кәңлиги	Йма : 3 + Қ
6	$М_2 М_3$	→ Оюқ кәңлиги	Йма : 4 + 0,5
7	$М_3$ О	↑ Оюлминиң чиқип турған сизиғи	Йма : 8
8	$М_5$ $Бқ_2$	↓ Биқин сизиғи. Биқин тикишиниң орунлишиши, $М_5$ чекитидин биқин сизиғичә $Б_2$, $Бқ_2$ чекитлирини қоюш	$М_2 М_3$: 2
9	ЧБқ	↓ Буюм узунлуғи	Бу + Қ

Артқа бойниң сизмисини сизиш

1	$ЧЧ_3$	Боюн кәңлиги	Йма : 8 + 0,5
2	$Ч_3 Ч_4$	Боюн чоңқурлуғи	↑ 1,5 см
3	$ЧЧ_4$	Боюн сизиғи	Чекитләрни қошуш
4	$Ч_2 Ч_5$	Мүрә сизиғиниң әгитмиси	↓ 3 см
5	$Ч_4 Ч_6$	Мүрә сизиғиниң түзүлүши	$Ч_4$ вә $Ч_6$ чекитлирини қошуш
6	$М_6$	Ярдәмчи чекит	$Ч_5 М_2$: 2
7	$М_4 М_7$	Оюлма чоңқурлуғи	$М_4$ ↓ 2 см
8	$М_2 О_1$	Ярдәмчи сизиқ	⊥ 2 см
9	$Ч_6 М_6 О_1 М_7$	Мүрә оюлмисиниң сизиғи	Чекитләрни қошуш
10	$Б_2 Б_3$	Артқи бой биқини сизиғиниң орунлишиши. $Г_5$ чекити арқилиқ бәл сизиғичә сизип, $Б_3$ чекит қоюш.	←1 см

11	$Бқ_2$ $Бқ_3$	Кәңәйтиш	→ 1 см
12	$М_5$ $Б_3$ $Бқ_3$	Биқин сизиғи	Чекитләрни қошуш
13	Бқ	Бқ төвәнгә 1см-гә узартиш	↓ 1 см
14	$БқБқ_3$	Артқи бой сизиғиниң төвини	Чекитләрни қошуш

Алдинқи бойниң сизмисини сизиш

1	$Ч_1$ $Ч_7$	Боюн кәңлиги	Йма : 8 + 1
2	$Ч_7$ $Ч_8$	Боюн егизлиги	↑ 3,5 см
3	$Ч_1$ $Ч_9$	Боюн чоңқурлуғи	$М_1$ $Б_1$: 2
4	$Ч_8$ $Ч_9$	Боюн сизиғи	Чекитләрни қошуш $Ч_8$ $Ч_9$: 2; ⊥ 1см
5	$Ч_2$ $Ч_{10}$	Мүрә сизиғиниң әгитмиси	Йма : 8 + 1
6	$Ч_8$ $Ч_{10}$	Ярдәмчи сизиқ	Чекитләрни қошуш
7	$Ч_8$ $Ч_{11}$	Мүрә сизиғи	Мк
8	$Ч_{11}$ О	Ярдәмчи сизиқ	Чекитләрни қошуш → 0,5 см
9	О $М_3$	Ярдәмчи чекит	О $М_3$: 2; → 0,5 см
10	$М_3$ $М_{10}$	Ярдәмчи чекит	$М_3$ ↑ 1 см
11	$Ч_{11}$ $М_8$ $М_9$ $М_{10}$ $М_7$	Алдиңқи оюғиниң сизиғи	Чекитләрни қошуш
12	$М_{11}$	Мәйдә пүкмисиниң орунли-шиши	$М_1$ $М_3$: 2 – 1
13	$М_9$ $М_{11}$	Пүкминиң жуқури тәрипиниң узунлуғи	Чекитләрни қошуш
14	$М_{10}$ $М_{11}$	Пүкминиң төвән тәрипиниң узунлуғи	Чекитләрни қошуш
15	$Б_2$ $Б_4$	Биқинниң алди тәрипиниң орунлишиши	→ 2 см
16	$Бқ_2$ $Бқ_4$	Биқин сизиғиниң кәңийиши	← 2 см
17	$М_5$ $Б_4$ $Бқ_4$	Алди биқининиң сизиғи	Чекитләрни қошуш
18	$Бқ_1$	Алди төвән тәрипи сизиғиниң орунлишиши	↓ 2 см
19	$Бқ_1$ $Бқ_4$	Алди төвән тәрипи сизиғи	Чекитләрни қошуш

Пинҗәкниң орунлиниш ретини қараштуруңлар. Уни тәйярлаш үчүн қандақ материаллар билән қурал-җабдуқлар керәк?

1-нусха

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	

7		8	

2-нусха

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	

7

8

9

10

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Этностильда буюм (баш кийим яки пинжәк) тәйярлаңлар.

1. Буюмниң графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтлирини тәйярлаңлар.

2. Рәңлик гаммисини әстә тутуп, материал вә қураллар таллаңлар.

Тәйяр буюм

? 1. Буюмни тәйярлаш җәриянида қандақ билим вә иқтидарға егә болдуңлар?

2. Ишни орунлашта немә утуқлуқ чиқти, қандақ қийинчилиқлар учрашти?

§ 11. БЕЗӘШ

Қазақ хәлқиниң миллий мәдәнийәт элементлирини пайдилинип, тәйяр буюмни безәш усуллирини ойлаштуруңлар.

Безәш – қазақ миллий кийимидики асасий элемент.

Пинҗәк билән баш кийимни безәштә көпинчә ойма-нәқишни қолланған.

Қазақ аяллирида кийим билән баш кийимни безәшниң қедимий вә кәң таралған түри кәштә бесиш болуп һесаплиниду. Кәштә бесишта қазақ хәлқиниң қоршиған әтрапқа көзқариши тәсвирләнгән, миллий мәдәнийәтниң сехирлиқ вә эстетикилиқ тәрәплири байқалған.

Безәлләндүрүлгән буюмлар

Һәрхил мәнбәләрни пайдилинип, түрлүк милләтләрниң баш кийимлири билән пинҗәклириниң безәш үлгилирини қараштуруңлар. Уларниң миллий кийимдики роли қандақ?

Көпинчә чәттин елип келингән қариму-қарши рәңдики яки асасий рәхтниң рәңги билән охшаш жуң, пахта, ипәк жиплири билән кәштә бесилған.

Пинҗәк билән баш кийимни зенәтләшниң йәнә бир түри бу алдин-ала бәлгүләнгән сүрәтниң нәқишини яки униң бир бөлигини түрлүк есил вә йерим есил ташлар билән безәлләш.

Йепиштурма безәкләр (аппликация) кәң таралған. Кийимни безәллигәндә, бир түслүк вә һәрхил түслүк рәхт, непиз кигиз, замша, терә қийиқлирини асасий рәхттики нәқиш контуриға йепиштурған. Безәк контурлири қелин кәштә яки зәнҗирлик кәштә билән бесилған. Көпинчә безәк кийимниң җийәклиригә орунлаштурулған. Йәң, боюн оймисиға, етәк җийәклиригә тикилгән нәқишләр тениниң йепилмиған әзалирини зулум күчләрдин қорғайду дәп һесаплиған.

Заманивий безәк тарихи үлгиләрдин асасән орунлиниш технологияси вә қоллинидиған безәк материаллири билән пәриқлиниду. Бирақ безәшниң кийимни чирайлиқ һәм көркәм қилиш мәхсити сақланған.

Җәмийәтниң тәрәққий етиши билән әмәлий сәнъәтниң бәзибир буюмлириниң түрлири билән шәкиллири йеңиланған. Уларниң барлиғи миллий колоритқа егә вә бүгүнки күнгичә қоллинилип кәлмәктә.

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Дәристә тонушқан усулларниң бири билән тәйяр буюмни зенәтләңлар.

? Иш җәриянида қандақ қийинчилиқлар учрашти вә немә утуқлуқ чиқти?

Безәлләндүрүлгән буюмлар

§ 12. ИШНИ ТОНУШТУРУШ

Мода көрситиш
Мода көрсетілімі
Показ моды
Fashion show

Дефиле

Кийимниң йеңи модельлирини тонуштурушниң асасий усуллири, модельларни көрситиш, дефиле, мода журнали, каталоглар болуп һесаплиниду.

Әхбарат-техникилиқ қуралларниң тәрәққий етиши онлайн-платформида (онлайн-форум, ижтимаий тармақлар в. б.) кәң аудитория үчүн дефиле өткүзүшкә мүмкинчилик бериду.

Кийимниң йеңи үлгилирини тонуштурушниң қандақ усуллирини билисиләр?

Қошумчә әхбаратни пайдилинип, кийим коллекциясини тонуштуруш усуллири тоғрилиқ мәлумат тәйярлаңлар.

Онлайн-көрситиш материаллири слайд-шоу тәйярлашқа беғишланған һәрқандақ программа (мәсилән, Power Point), сүрәтләрни қайта ишләшкә беғишланған графикилиқ редактор в. б. арқилиқ тәйярлиниду.

Онлайн-көрситиш Flash технологиясиниң ярдими билән ясилидиған анимациялик файл болуп һесаплиниду.

У шуниң билән биллә дикторниң қатнишиши билән язилған модельларни көрситиш видеофайли болуши мүмкин.

Тәйяр ишни көпчиликкә тонуштуруш (көргәзмә, мода көрситиш, в. б.):

1. Дефилеға яки көргәзмә үчүн иҗадий ишлириңларни тәйярлаңлар.
2. Өз ишиңларни тәвсийә қилиш усуллирини таллаңлар (көрситиш җәриянида өз идеялириңлар билән уларни әмәлгә ашуруш йолини көрситип, ишни чүшәндүрүңлар).
3. Модель көрситиш үчүн сийма (образ) ойлаштуруңлар яки көргәзмигә беғишланған қошумчә материаллар таллаңлар.
4. Модельларни көрситиш яки тонуштуруш үчүн җабдуқлар билән орун таллаңлар.
5. Уюштуруш-техникилиқ тәңкәшликни (музыка, интерактивлиқ җабдуқ вә ш. о.) ойлаштуруңлар.
6. Реклама кампаниясини уюштуруңлар.
7. Тамашибинларға беғишланған чақириш қәғәзлирини тәйярлаңлар.

1. Ясалған ишқа өзәңлар тәһлил жүргүзүңлар.
2. Аудитория билән әкси бағлиниш орнитип алалидиңларму? Тамашибинларниң пикри силәргә пайдилиқ болдиму?
3. Тамашибинларниң пикрини инавәткә елип, хуласә чиқириңлар.
4. Алған билимиңлар келәчәктә һаҗәт боламду?

Тәйяр буюмниң тонуштурулуши

§ 13. МИЛЛИЙ ПИЧИМ АСАСИДИКИ КИЙИМ МОДЕЛЬЛИРИНИҢ ДИЗАЙНИ (ТУТАШ ПИЧИМЛИК ЙӘҢ)

Миллий пичим
Ұлттық пішім
Народный крой
National cut

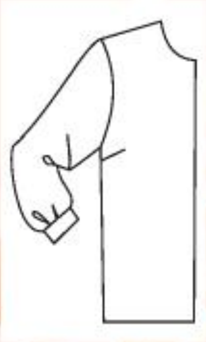

а

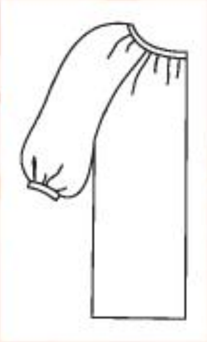

ә

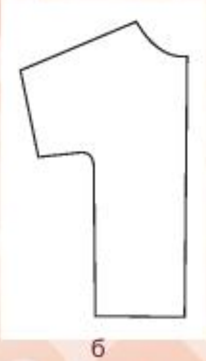

б

Йәң түрлири: а – уланған; ә – реглан; б – туташ пичилған

Кийим пичиминиң қандақ түрлирини билисиләр? Уларниң алаһидилиги немидә?

Кийим пичими – бәлгүлүк бир пичиш усули арқилиқ қелиплашқан кийим көрүнүши.

Заманивий дизайнерлар вә модельерлар кийим моделини тәйярлиғанда, миллий мәнбәләргә асаслинип, миллий кийимниң этникилиқ алаһидиликлирини пайдилиниду.

Мүрилик кийимниң пичими йәңниң оюлма билән бириктүридиған түри билән алаһидилиниду, йәни йәң пичими.

Йәң – қолни толуқ яки бир қисмини япидиған кийим бөлиги, йәңниң узунлуғи билән пичими һәрхил болуши мүмкин.

Уланған (қондурған) *йәң* – мүридин қолға өтидиған йәрдә йәңниң оюндиға бириктүрүлүп тикилидиған йәң пичими.

Реглан – йәңниң мүриси билән алдиңқи вә артқи тәрипи билән пичилиши. Пичимниң асасий алаһидилиги боюн сизиғидин башлинидиған оюнда болуп санилиду.

Туташ пичилған йәң – буюмниң алдиңқи вә артқи тәрипи билән бәләк қилип пичилидиған йәң пичими. Мүрә сизиғи йеник болуп көрүнүду.

Йәң түрлирини қараштуруңлар. Уларни селиштуруңлар. Уларниң пичимлирида қандақ алаһидиликлири бар?

Туташ пичилған йәң – миллий пичимниң алаһидилиги. Униң түрлик модельлири миллий кийимләрдә, җүмлидин қазақ миллий кийимлиридә көп учрайду. Миллий кийимниң асасий силуэти тик, трапециялик вә бәдәнгә мувапиқ пичимда болиду.

Һәрхил хәлиқниң миллий кийимлириниң пичимигә қараңлар. Пичим алаһидилигини ениқлаңлар. Кийимниң қолайлиқ вә лайиқ болғанлиғини дәлилләп көрситиңлар.

Туташ пичимлик йәңләр һәрхил: кәң, тар, узун, қисқа в. б. болуши мүмкин.

Мода журналини пайдилинип, миллий пичим асасида ясалған кийим модельлирини таллаңлар. Қандақ ойлайсиләр, модель ясашта модельерларни немә илһамландурди?

1. Миллий үлгидики пичимниң алаһидилиги немидә?

2. Барлиқ миллий кийимниң пичими немишкә охшаш?

3. Йеңи туташ пичимлик кийимниң артуқчилиғи немидә?

4. Кийим пичими хәлиқниң мәдәний әнъәниси билән бағлинишлиқму?

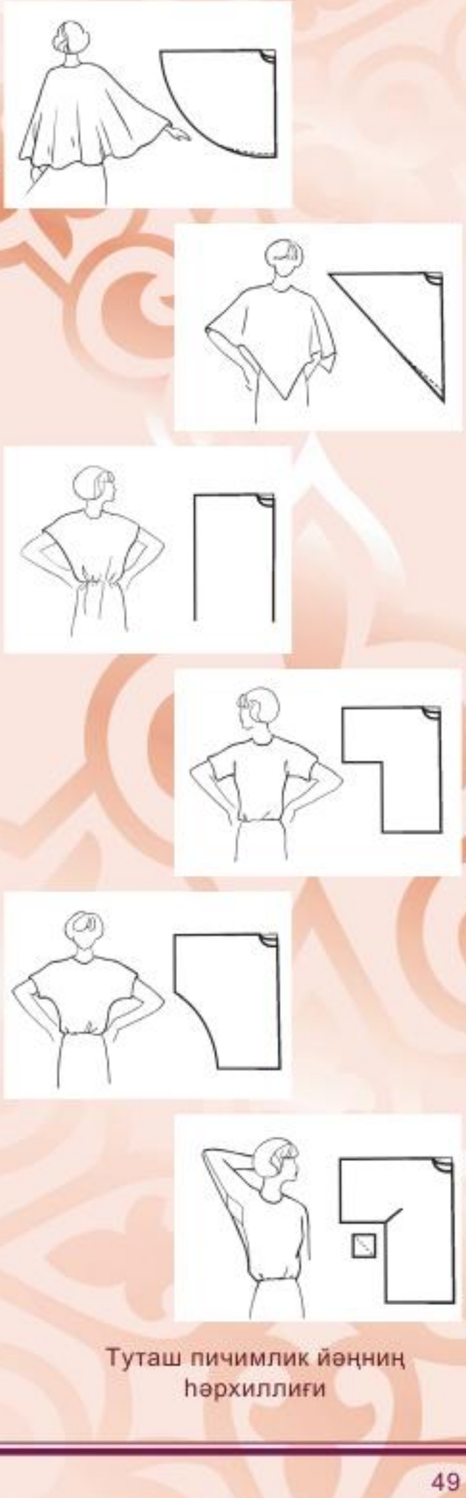

Туташ пичимлик йәңниң һәрхиллиғи

§ 14. ИДЕЯ ОЙЛАШТУРУШ. ЭСКИЗ. ҚУРАЛ-ЖАБДУҚЛАР БИЛӘН МАТЕРИАЛЛАР ТӘЙЯРЛАШ

Эскиз тәйярлаш

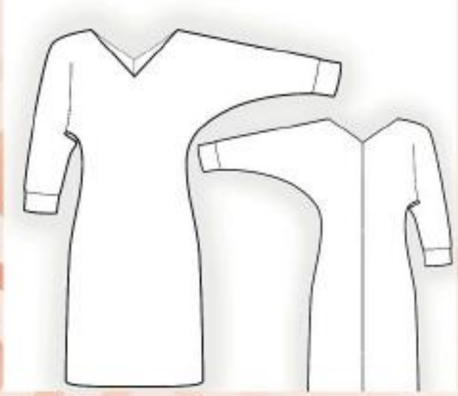

Буюмниң эскизи

Кийим модельлириниң эскизи өзиниң графикилиқ мәзмунигә егә болиду. Бәдән сүрити шәртлик, схема түридә берилиду, тамашибинниң диққити кийимгә қаритилиду. Шуниң билән биллә сүрәт чирайлиқ, чүшинишлик көрүнүши вә кийим моделиниң пропорциясини бериши лазим. Эскизда силуэти тәсвирләнгән вә буюмни тикишкә қоллинидиған рәхт көрситилиши керәк.

Қандақ туташ пичимлик йәңлик буюмни тәйярлар едиңлар? Униң үчүн немә керәк?

Кийимни тикиш җәрияни эскизни ойлаштуруш вә модель тәйярлашқа керәк материални таллаштин башлиниду.

Буюмниң эскизи билән дизайн идеясини көплигән йәрләрдин елишқа болиду. Бу тәбиәтниң һәрқандақ һадисиси, җәмийәтлик әһваллар, һәқиқий нәрсиләр в. б. болуши мүмкин.

Кийим моделини тәйярлаш – бу тәтқиқат. Еник таллланған бирнәччә мавзуни ойлаштурған дурус. Мәнбәни үгинип, кийим тәйярлашта пайдилинидиған қизиқ идеяләрни таллиған дурус.

Мода журналиниң кесиндилиридин яки фотосүрәтләрдин бәлгүлүк бир мавзуға абстрактлиқ коллаж түзүңлар. Силәрни қандақ идея қизиқтурди?

Һазирқи көплигән дизайнерлар заманивий кийим модельлирини тәйярлиғанда, миллий кийимни иҗадий трансформацияләйду.

Кийим модельлириниң эскизлирини издәштүрүңлар. Уларни тәйярлаш үчүн немә илһам бәрди?

Фор-эскизлар (буюм шәклиниң алдин-ала тез сизилған сүрәтлири) тәйярлаңлар. Уларни селиштуруңлар. Өз оюңларни йәткүзәлидиңларму?

Өз идеясини қәғәзгә тәсвирләп көрситиш – эскиз селиш җәрияни болуп һесаплиниду.

Қаттиқ қериндаш, қелин қәғәз вә яхши өчүргүч тәйярлаңлар. Алди билән эскиз рәсимләр – сүрәтниң асаси болидиған, модель түридики бәдән қәдди-қамитини (фигурисини) селиңлар.

Кийим моделини бояш үчүн һәрхил рәңлик маркер, сия яки бояқ керәк. Бу басқучта: шәкли, безәк, түси, рәхт вә буюмниң қандақ алаһидилиги болидиғанлиғини йешиш һаҗәт.

Эскиз тәйярланғандин кейин кийим тәйярлашқа һаҗәтлик материаллар, қурал-җабдуқларни таллашқа киришиш керәк.

1. Өз кийим моделиңниң эскизини тәйярлаңлар.
2. Уни ясашқа һаҗәтлик материал вә қурал-үскиниләрни таллап елиңлар.

1. Өз эскизлириңларға қарап, униң қайси йерини йетилдүрүшкә болидиғанлиғини ойлаштуруңлар.
2. Буюмни зенәтләш, безәш үчүн нәқиш композицияси қандақ таллиниду яки тәйярлиниду?
3. Һазирқи миллий кийим немиси билән пәриқлиниду? Қандақ әнъәнивий элементлар қоллинилған?

Тәбиий һадисә асасидики эскизлар

Эскиз тәйярлиғанда рәхтниң рәңгигә охшаш қәғәздин яки тәвсийә қилинған рәхтләрдин кийим силуэтиниң коллажини ясашқа болиду. Бу ишни орунлаш җәриянида чирайлиқ рәңлик уйғунлуқни, шуниң билән биллә кийимниң йеңи конструктивлиқ йешимини қоллиниш һаҗәт.

§ 15. МИЛЛИЙ ҮЛГИДИКИ ПИЧИМ АСАСИДА БУЮМ ТӘЙЯРЛАШ

Хәлиқ пичимидики буюмниң пичилиш рәтлигини ойлап көрүңлар.

Буюмни тәйярлаш үчүн пичимниң сизмисини түзүш керәк. Сизминиң дурус түзүлүши билән буюмниң бәдәнгә қонушлуғи өлчәмниң дурус елинишиға бағлинишлиқ.

Буюмниң сизмисини түзүш

1. Җәдвәлдә көрситилгән өлчәмләрни елиңлар.
2. Дәптириңларға йезивелиңлар.

Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм асасиниң сизмисини түзүшкә беғишланған өлчәмләр

№	Нами	Шәртлик бәлгүси
1	Йерим боюн айлиними	ЙБнА
2	Йерим мәйдә айлиними	ЙМа
3	Йерим биқин айлиними	ЙБқА
4	Мүрә айлиними	Ма
5	Артқи бойниң бәлгичә узунлуғи	Абу
6	Буюм узунлуғи	Бу

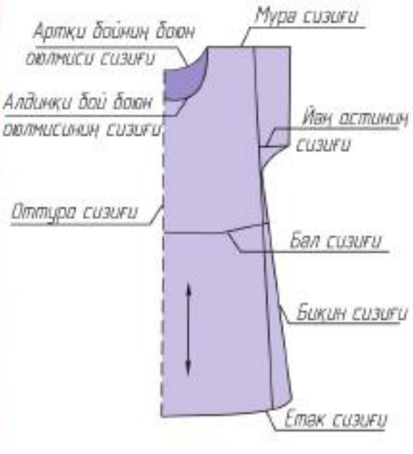

Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм асаси сизмисиниң қурулум сизиқлири

Сизмида туташ пичилгән йәң алдинқи вә артқи бойи билән биллә сизилиду, йәни артқи вә алдинқи бойлири йеңи билән биллә бир бөләкни тәшкил қилиду.

Мүрилик буюм сизмисини түзүш сизминиң базислиқ торини сизиштин башлиниду. Торниң горизонталь вә вертикаль сизиқлири буюмниң артқи бой, алдинқи бой бөләклириниң узунлуқ вә енини ениқлайду. Пичим сизмисиниң асасий контури қурулум сизиқлирини сизиш болуп һесаплиниду.

Қурулум (конструктивлиқ) сизиқлар – кийим силуэти билән униң бөләклирини тәшкил қилидиған сизиқлар, шуниң билән биллә асасий бөләкләрни бириктүридиған сизиқлар. Туташ пичилгән йәң билән мүрә буюминиң бириктүрүлгән пичим сизмиси *артқи* вә *алдинқи* бойлардин туриду. Уларниң пичими билән өлчими бирдәк, пәқәт боюн оюлмиси сизиғиниң пичими өзгичә, шуңлашқиму артқи бой билән алдинқи бой биллә бир базислиқ торда сизилиду.

Базислиқ тор кәңлиги билән узунлуғи бойичә буюмниң өлчимини ениқлайду.

3. Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм асасиниң сизмисини сизиңлар.

Кийимни кийгәндә адәм өзини қолайлиқ сезиш үчүн тикиш буюмлириниң пичимини түзүш жәриянида өлчәм билән биллә әркин йепишип туридиған йәргә қошулидиған қошумчә (*техникилиқ*) вә безәк зенитини (*безәк-қурулум*) әстә тутуши һажәт.

Йеңи бирпүтүн пичилгән мүрилик буюм қурулими үчүн қошумчә көлими төвәндикичә:

– йерим мәйдә айлинимиға қошумчә (ЙБнАҚ) – 6–8 см;

– мүрә айлинимиға қошумчә (МаҚ) – 5–7 см;

– боюн оюлмисиниң кәңлигигә қошумчә (БоКҚ) – 1,0 см.

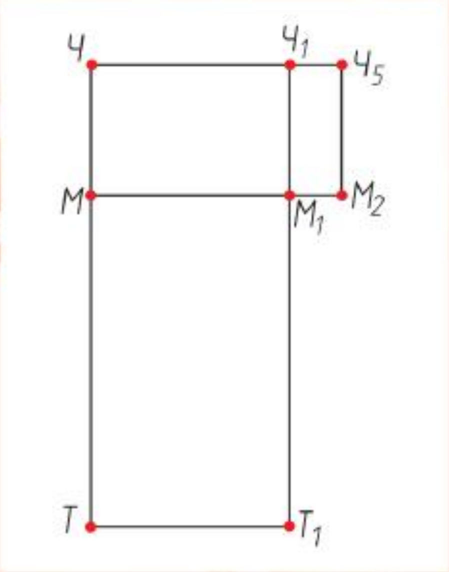

Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм пичими сизмисиниң базислиқ тори

Мүрилик буюм асасиниң сизмисини қуруш рәтлиги

Сизма торини қуруш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	Ч	Ч жуқури чекитидики тик булуңлуқ қуруш	Қуруш
2	$ЧЧ_1$	Буюм кәңлиги	ЙМа : 2 + ЙБнАҚ
3	ЧТ	Буюм узунлуғи	Бу
4	$ЧЧ_1Т_1Т$	Тик булуңлуқ сизиш	Сизиш

Боюнлуқни сизиш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	$ЧЧ_2$	Боюн кәңлиги	ЙБнА : 3 + 1
2	$ЧЧ_3$	Артқи боюн чоңқурлуғи	$ЧЧ_2 : 3$
3	$Ч_2Ч_3$	Артқи боюн оюлмисиниң сизиғи	Сизиш
4	$ЧЧ_4$	Алдиңқи боюн оюлмисиниң чоңқурлуғи	$ЧЧ_2 + 1$
5	$Ч_2Ч_4$	Алдиңқи боюн оюлмисиниң сизиғи	Сизиш

Йәңни сизиш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	$ЧМ = Ч_1М_1$	Оюлма чоңқурлуғи	Мк : 2 + ЙМаҚ
2	$Ч_1Ч_5 = М_1М_2$	Йәң узунлуғи	ө/ө = 5...6
3	$Ч_5М_2$	Йәң кәңлиги	Сизиш
4	$М_3$	Ярдәмчи чекит	$М_1М_2 = М_1М_3$
5	$М_4$	Ярдәмчи чекит	$М_2М_3 : 2$
6	$М_4М_5 \perp М_2М_3$	Қатлам чоңқурлуғи	$М_4М_5$ (ө/ө) = 1,5
7	$М_2М_5М_3$	Йәңниң биқин кесилими	Сизиш

ө/ө – өзгәрмәс өлчәм

Төвән вә биқин сизиғини сизиш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	$Т_1Т_2$	Төвәнини кәңәйтиш	ө/ө = 10...12
2	$М_3Т_2$	Биқин сизиғи	$М_3Т_2$ қошуш
3	$Т_2Т_3$	Биқин сизиғини көтириш	ө/ө = 1,5
4	$Т_4$	Ярдәмчи чекит	$ТТ_1 : 2$
5	$ТТ_4Т_3$	Төвән сизиғи	Н, $Н_4$, $Н_3$ чекитлирини силиқ әгир сизиқ билән қошуш

Бәл сизиғини сизиш

№	Һәриптә бәлгүләш	Сизиш рәтлиги, кесиндиниң нами	Һесаплаш формулиси
1	Ч$_3$Б	Бәл сизиғиғичә болған узунлуқ	Абу
2	ББ$_1$	Горизонталь сизиқ	Сизиш
3	Б$_1$Б$_2$	Бәл сизиқлири билән биқин сизиқлирини қошуш	Сизиш
4	Б$_2$Б$_3$	Бәл сизиғини көтириш	ө/ө = 1,5
5	Б$_4$	Ярдәмчи чекит	ББ$_1$: 2
6	ББ$_4$Б$_3$	Бәл сизиғи	ББ$_4$Б$_3$ чекитләрни қошуш
7	Сизмидики асасий пүтүн сизиқларни бесип сизиш		

4. Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюмни өз өлчими бойичә тикиш үчүн керәклик рәхтниң мөлчәрини тәхминән һесаплаш:

– кәңлиги 140…150 см болғанда – Бу + 20 см (етигини қайта ишләш вә етәкни пичиш үчүн);

– кәңлиги 80…100 см болғанда – 2Бу + 20 см (етигини қайта ишләш вә етәкни пичиш үчүн).

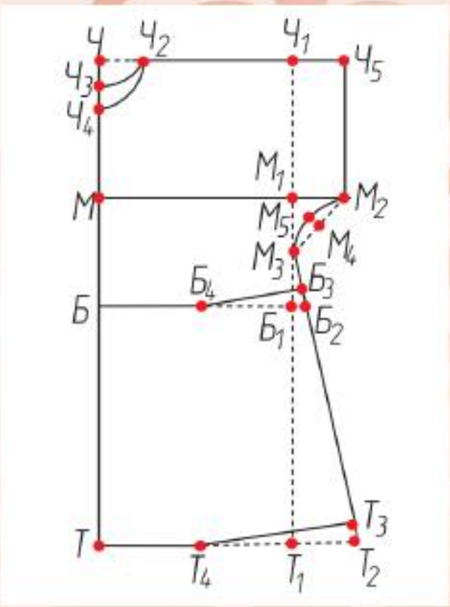

Йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм сизмиси

1. Өлчәм елиш вә мүрилик буюм сизмисини сизиш пәйтидә қандақ қийинчилиқлар туғулди?

2. Миллий үлгидики пичим асасида қандақ буюмларни тәйярлашқа болиду?

§ 16. ЙЕҢИ ТУТАШ ПИЧИЛГӘН МҮРИЛИК БУЮМНИ МОДЕЛЬЛАШНИҢ АЛАҺИДИЛИКЛИРИ

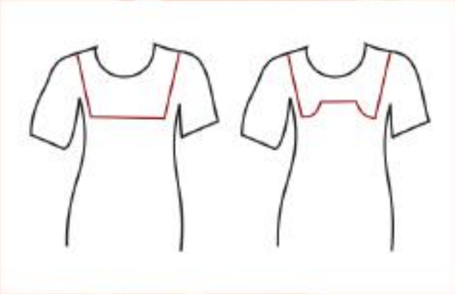

а ә

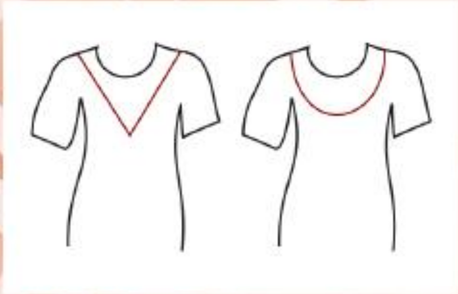

б в

Мүрилик буюмниң кокетка шәкиллириниң түрлири: а – түз, ә – фигурилиқ, б – үчбулуңлуқ, в – оваллиқ

1. Модельлаш дегинимиз немә?
2. Модельлашниң қандақ усуллирини билисиләр?

Базилиқ модельниң йеңи модельдин алаһидилиги – буюм узунлуғи, боюн оймисиниң пичими, йеңиниң өзгәртилиши, кокетка вә башқиларниң қошулушида.

Йеңи туташ пичилгән сизма асасида түрлүк мүрилик буюмларни: ятқанда кийидиған көйнәк, көйнәк, халат, пинҗәк вә башқиларни модельлашқа болиду.

Модельлаш – базислиқ сизма асасида кийимниң йеңи модельлирини ясаш бойичә иҗадий җәриян.

Модельлашниң икки түри бар – *техникилиқ* вә *бәдиий*.

Техникилиқ модельлаш – йеңи модельға мувапиқ пичимниң асасий сизмисини өзгәртиш. Техникилиқ модельлаш билән инженер-конструкторлар шуғуллиниду.

Бәдиий (иҗадий) модельлаш – мода йөнилишини, қоллинилинишини, рәң уйғунлиғини, бәдиий безәш түрлирини, фурнитура вә аксессуарларни инавәткә алған һалда, модельлар коллекциясини тәйярлаш. Бәдиий модельлаш билән рәссам-модельерлар, дизайнерлер шуғуллиниду.

Модельлашниң көпчиликкә аммибап түри – кокеткини вә буюм етигини кәңәйтиш. Кокетка сизиғи талланған стильға вә фантазияға бағлиқ һәр хил: тик, фигурилиқ, үчбулуңлуқ, созуқ вә башқа пичимда болуши мүмкин.

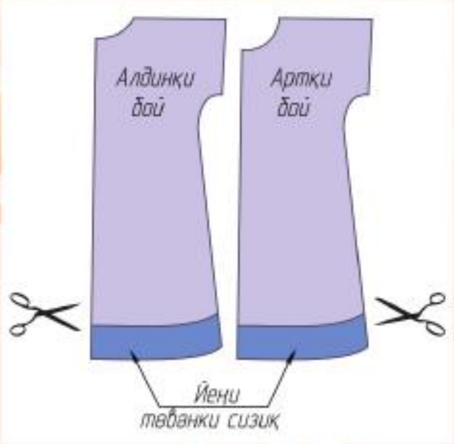

Кокеткини модельлаш вә буюм етигиниң сизиғини кәңәйтиш пәйтидә кокетка сизиғини вә етәкни кәңәйтиш сизиғини бәлгүләш, андин бәлгүләнгән сизиқлар бойи билән кесип, пичимни силҗитиш керәк. Нәтиҗидә тик кокетка вә етәк сизиғи кәңәйтилгән буюмниң йеңи үлгиси пәйда болиду.

Иллюстрацияләрни қарап чиқиңлар. Йеңи туташ пичилгән пичим асасида мүрилик буюмни модельлашниң түрлирини атаңлар.

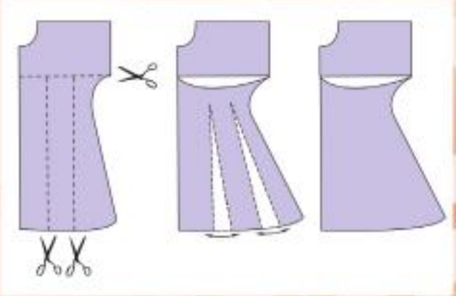

Модель эскизи асасида йеңи туташ пичилгән мүрилик буюм асасиниң сизмисини модельлашни орунлаңлар.

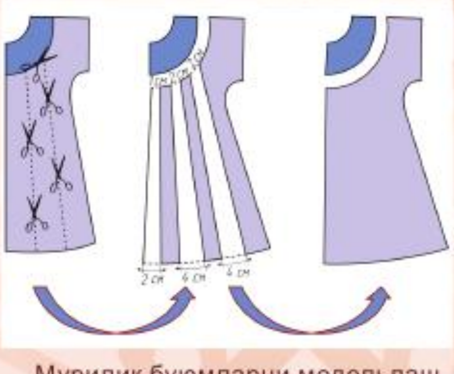

Мүрилик буюмларни модельлаш

1. Мүрилик буюмларни модельлаш усуллирини атаңлар.
2. Модель тәйярлаш үчүн модельлашниң қандақ усуллирини қолландиңлар?

§ 17. БӨЛӘКЛӘРНИ ПИЧИШ

Пичиш
Пішу
Раскрой
Cutting

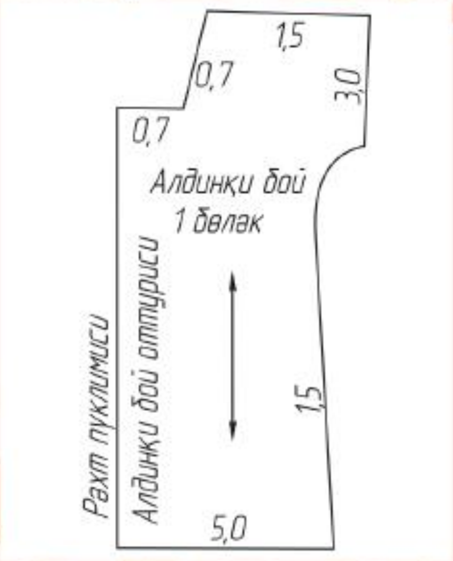

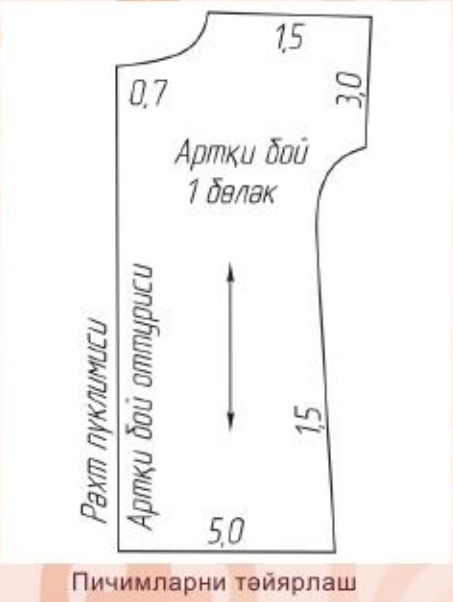

Пичимларни тәйярлаш

Буюмни пичиш алдида рәхтни *пичишқа тәйярлаш* керәк:

1. Рәхтниң оң тәрипини ениқлаш.
2. Рәхттә нухсан болмаслиғини тәкшүрүш.
3. Рәхтни декатирләш.
4. Түклүк рәхт түкиниң йетиш йөнилишини ениқлаш.
5. Сүрәт йөнилишини ениқлаш.

Пичимни пичишқа тәйярлаш:

1. Пичимни тәйярлаш.
2. Пичимниң барлиқ бөләклиригә намлирини, бөләкләр санини йезиш, бойлуқ жипниң йөнилишини көрсәткүч билән көрситиш.
3. Һәр қийиқ тикишигә қошулидиған қошумчә мөлчәрини бәлгүләш (см билән).

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Рәхткә пичимни орунлаштуруш

1. Рәхтни йоған үстәл үстигә йейип пичқан қолайлиқ. Рәхтни оң тәрипини ичигә қаритип пүкүп, җийәклирини қошуш лазим. Пичиватқанда, рәхт қозғилип кәтмәс үчүн, бөләкләрниң контури ичидин уни санчиғучлар билән санчип қоюшқа болиду.
2. Пичимләрни рәхтниң тәтүр тәрипигә, бойлуқ жипниң йөнилишини көздә тутуп, орунлаштуруш керәк.
3. Рәхткә алди билән йоған бөләкләрни, андин кейин ушшақларни орунлаштуруш лазим. Рәхткә пичимни ихчам орунлаштурушқа тиришиңлар.

4. Рәхтниң пүкүлгән йеригә йерим өлчәм билән берилгән пичим бөләклирини орунлаштуруш керәк. Пичилгәндин кейин туташ бөләк чиқишқа тегиш.

Буюмни пичиш

1. Бөләк пичимлирини рәхткә санчиғуч билән санчип, бор билән сизиш лазим.
2. Алди билән узун, андин кейин қисқа вә әгир (овал) сизиқларни бәжириш керәк. Сизиқлар түз болуши керәк.
3. Бөләкләрни бор билән сизип чиққандин кейин, тикишләргә қошумчә сизиш лазим.
4. Йейилминиң орунлишиши вә бор билән айландуруп сизған сизиғиниң дурус екәнлигигә йәнә бир көз йәткүзгәндин кейинла, рәхтни пичишқа башлаш керәк.
5. Рәхтни миннәтлик түрдә тикиш қошумчиси бойи билән пичиш лазим.

Буюмни өлчәп (кийип) көрүшкә тәйярлаш

1. Бәл вә оттуриға байқаш сизиқлирини жүргүзүңлар.
2. Бәл сизиғи бойидики байқаш чекитлирини тәңләштүрүп, биқин қийиқлирини санчип, көкләңлар.
3. Артқи вә алдинқи бойиниң мүрә қийиқлирини санчип, көкләңлар.
4. Буюм етигини пүкүп көкләңлар.
5. Буюмни биринчи өлчәмдин өткүзүңлар.

Рәхткә пичимларни орунлаштуруш

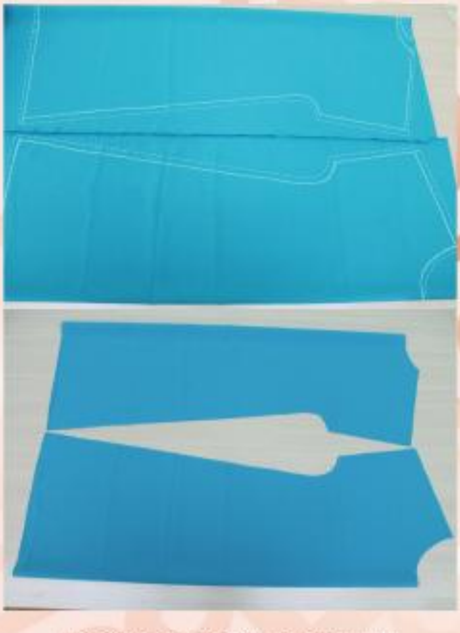
Бор билән сизиш вә пичиш

? Буюмни өлчәп (кийип) көрүшкә тәйярлаш пәйтидә қандақ қийинчилиқлар учраште?

Әстә сақлаңлар: төкүлүп туридиған рәхтләрни пичқанда, тикиш қошумчилириниң көләмини артуғирақ елиш керәк!

§ 18. АЙРИМ БӨЛӘКЛӘРНИ ҚАЙТА ИШЛӘШ. БӨЛӘКЛӘРНИ БИРИКТҮРҮШ ВӘ БЕЗӘШ

БТ

Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Биқин вә мүрә кесиндилирини қайта ишләш

Кийимни кийип көрүш үчүн көрсәтмә

1. Кийимни кийиш. Алдинқи, артқи бойлар сизиқлирини тәкшүрүш.
2. Буюмниң кәңлигини ениқлаш.
3. Эскизниң моделиға қарап боюн чоңқурлуғи билән шәклини тәкшүрүш. Бор яки санчиғуч билән боюнлуқ билән оюлмиларниң йеңи сизиқлирини бәлгүләш.
4. Буюмниң узунлуғини ениқлаш.

Биқин вә мүрә кесиндилирини қайта ишләш

1. Биқин вә мүрә кесиндилирини алдинқи тәрипидин ширип тикиш.
2. Тикишләрни қолда яки тикиш машинилирида йөмәп тикип, қайта ишләш, тикишләргә дәзмал селиш.

Тәкшүрүңлар:

– биқин вә мүрә тикишлири тәкши болдиму;
– биқин вә мүрә кесиндилириниң чәтлири яхши (көкләп) қайта ишләндиму;
– биқин вә мүрә тикишлиридә нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләш дурус бәжирилдиму.

Боюн оюлмисини пичимлик әдәп билән қайта ишләш

Пичимлик әдәп овал сизиқлиқ, үчбулуң вә ш. о. боюнлуқ пичим вә башқа қийиқларни қайта ишләштә қоллинилиду. У бөләктики қийиқ өлчими вә шәкли ениқлинип, буюмни өлчәмдин өткүзгәндин кейин пичилиду.

Әдәп вә бөләктики бойлуқ жип йөнилиши тоғра келиши керәк.

Әдәпни пичиш

1. Буюм астиға қәғәз селип, артқи вә алдинқи бойниң боюн оюлмисини айландуруп сизиш, мүрә тикишиниң йөнилишини бәлгүләш.
2. Қәғәздә артқи вә алдинқи бойниң оттура сизиқлири бойидин 3,5–5,0 см өлчәп, артқи вә алдинқи бой боюн оюлмисиниң әдәп кәңлигини бәлгүләш. Әдәп сизиқлирини сизиш. Пичимни қийиш.
3. Пичим бөләклирини рәхткә орунлаштуруш, санчиғуч билән санчиш, мүрә қийиғи бойидин тикишкә қошумчә қалдуруш, әдәп бөләклирини сизип, қийип елиш.

Әдәпни йелимлик селинма билән бәкитиш

1. Боюн оюлмиси әдивиниң пичим бөләклириниң шәкли бойи билән қистурма арилиқ селинмини пичиш. Қистурма арилиқ селинмини йелимланған тәрипи билән әдәпниң тәтүр тәрипигә селиш.
2. Йелимлик қистурма арилиқ селинмини бесип дәзмаллаш.

Әдәпни пичиш

Әдәпни йелимлик селинма билән бәкитиш

Бөләкләрни бириктүрүш

Боюн оюлмисини қайта ишләш

Боюн оюлмисини қайта ишләш

1. Әдәп бөләклирини бәлгүләнгән сизиқ бойи билән бириктүрүп, тикиш сизиғи бойи билән қошуп көкләш вә ширип тикиш. Тикиш қошумчисини айрип дәзмаллаш. Әдәпниң сиртқи қийиғини һәрқандақ усул билән қайта ишләш.

2. Әдәпни оң тәрипи билән кийимниң оң тәрипигә боюн оюлмиси бойи билән селиш, бөләкләр оттурисини тәңләштүрүп, әдәпни кийимгә тикиш сизиғи бойи билән көкләш, қошуп тикиш. Тикиш сизиғи бойлап, қийиқ четидин 0,5–0,7 см қалдуруп көкләш вә машина тикиши билән ширип тикиш. Көклигән жипларни елип ташлаш.

3. 0,5 см қалдуруп, тикиш қошумчисини қийип елип, дүгләк оюлған йәрләр бойи билән тикишкә 0,2 см йәтмәй кесик қийиш. Тикиш қошумчисини әдәпкә қаритип ятқузуп дәзмаллаш.

4. Әдәпни йөмәп тикишигә тақап, тикиш қошумчисиға тикиш.

5. Әдәпни тәтүр тәрипигә өрүп, түзүлүш вә асасий рәхттин 0,1– 0,2 см кант ясап, оюлма бойи билән көкләш. Әдәпниң ташқи четини арткы бойиға қаритип ятқузуп дәзмаллаш. Әдәпниң сиртқи четини йошурун тикиш билән асасий бөләккә йепиштуруп тикиш.

Тәкшүрүңлар:

– боюн оюлмисини қайта ишләш тикишлири тәкши болдиму;

– әдәпниң чәтлири яхши (көкләп) қайта ишләндиму;

– йошурун тикиш дурус бәжирилдиму;

– боюн оюлмисидә нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләш дурус бәжирилдиму.

Буюмниң төвәнки қийиғи билән йәңниң астинқи бөлигини очуқ қийиқни пүкүп тикиш билән қайта ишләш

1. Бөләк қийиқлирини алдинала торлаш.

2. Тәтүр тәрипигә 0,5–0,7 см әгип, пүкүп көкләш.

3. Машина тикишини жүргүзүп яки йошурун тикиш билән тикиш.

4. Тикишни бесип дәзмал селиш.

Тәкшүрүңлар:

– буюмниң төвәнки қийиғи билән йәңниң астинқи бөлигини қайта ишләш тикишиниң түзлигини;

– тикиш қийиқлириниң торлинишиниң пухтилиғини;

– қийиқ бойиниң пүкүш кәңлигиниң бирхиллиғини;

– йошурун тикишниң пухтилиғини.

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Буюмниң ахирқи қайта ишлиниши (вақитлиқ тикилгән жипни елип, бор изини өчириңлар) вә ниқини орунлаңлар.

? 1. Бөләкләрни қайта ишләш пәйтидә қандақ қийинчилиқлар учрашти?

2. Иш орунлаш жәриянида немә утуқлуқ чиқти?

Очуқ қийиқлиқ пүкүп тикиш

Нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләш ишини орунлашқа қоюлидиған тәләпләр

1. Тикиш машинисида орунлинидиған һәрбир операциядин кейин қайта ишләнгән бөләк яки буюмни нәмләп, рәхт толуқ қуруп кәткичә дәзмал салиду.

2. Бөләкләрни яки буюмни ушшақ бөләкләрдин башлап, бойлуқ жип бойи билән дәзмал салиду.

3. Нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләш иши пәйтидә бөләкниң яки буюмниң қайта ишлинидиған бөлигини өзигә қаритип йеқинлитип, қолайлиқ қиливалған дурус.

4. Нәмлик-иссиқлиқ билән қайта ишләштин кейин тикиш изи буюмниң оң тәрипигә чүшмәс үчүн, тикиш қошумчисини сәл көтирип, униң астидики бөләккә дәзмал селиниду.

§ 19. БУЮМНИ НӘҚИШ ЕЛЕМЕНТЛИРИ БИЛӘН БЕЗӘШ

Өзини вә кийим-кечигини безәлләш хаһиши инсан тарихиниң чоңқур тегигә кетиду. Адәм қедимдинла өз муһити арисида пәриқлинип көзгә чүшүш үчүн дәсләп тенигә тамғилар сизиш арқилиқ, кейинирәк кийимигә алаһидилик беридиған һәрхил елементлар қошуп, чирайлиқ кийиниш арқилиқ өзигә диққәт ағдурған.

Кийим үлгилириниң тәрәққияти вә йетилиши йепиштурма, нәқиш тоқуш, инкрустацияләш, перфорацияләш, набойка, металл билән безәш, кәштә бесиш охшаш зенәтләш усуллирини қелиплаштурди.

Нәқиш елементилири билән безәлгән буюм фрагменти (йепиштурма)

Тәйяр буюмни һәрхил тоқума, тәбиий вә сүнъий материалларниң ярдими билән безәш усуллирини ойлаштуруңлар.

Безәк орунлуқ, буюмниң қоллинилиши билән стилиға лайиқ болуши тегиш.

Тикиш буюмини безәш үчүн қандақ материаллар вә фурнитура қоллинилиду? Уларни таллаш немигә бағлинишлиқ?

Буюмни безәштә нәқиш алаһидә орунни егиләйду. Нәқиш билән кийимниң һәрхил бөләклири: көйнәкниң йеңи, яқиси, етиги билән мәйдә бөлиги, камзол, юбка, той баш кийиминиң бөләклири (сәукеле), турмушқа чиққан аялларниң баш кийими, халат, әрләр көйнигиниң яқиси, тақия в. б. безәлләндүрүлиду.

Есиңларға чүшириңлар, йепиштурма (аппликация) дегән немә? Тикинчилик буюмини қайта ишләш пәйтидә уни қоллинишқа боламду?

Ойлинип көрүңлар, буюмни нәқиш билән қандақ безәшқа болиду? Бирнәччә нусхисини тәйярлап, синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

«Нәқиш тәйярлаш усуллири» мавзусиға тонуштуруш тәйярлаңлар.

Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

1. Эскизға лайиқ буюмни нәқиш элементлири билән бәзәлләңлар.
2. Иш басқучлирини ойлаштуруңлар.

1. Синипдашлириңлар билән бирлишип, «Мәвсүм модели» мода көрситишини уюштуруңлар.
2. Мода көрситиш үчүн орун тәйярлаңлар. Йоруқ, аваз, модельларниң чиқиш новитини ойлаштуруңлар.
3. Чақириш қәғизини тәйярлап, реклама ойлаштуруңлар.

1. Кийимни бәдиий безәлләшниң асасий қурамини атаңлар.
2. Қазақ миллий кийимини безәштә қандақ сәнъәт түрлири қоллинилиду?
3. Нәқиш тәйярлашниң қандақ усулини билисиләр?

Нәқиш элементилири билән безәлгән буюм фрагментлири (кәштә)

Өй мәдәнийити

Бөлүмни өзләштүрүш җәриянида силәр:

• һәр түрлүк буюмларни тәйярлаш вә модельлаш үчүн заманивий вә әнъәнилик әмәс материалларни мустәқил таллашни;
• иҗадий ишларни орунлаш җәриянида һәр түрлүк техника вә бәдиий материалларни мустәқил ениқлашни, таллашни вә бириктүрүшни;
• интерьерға беғишланған модельлиқ элементлар ясашни; бехәтәрлик техникисини сақлап, эстетикилиқ вә техникилиқ тәләпләрни инавәткә алған һалда, 2D вә 3D форматидики интерьерға беғишланған модельлиқ буюм ясаш бойичә идеялириңларни әмәлгә ашурушни;
• өзиниң вә өзгиләрниң әмгәклирини йәтилдүрүш вә бейимлаштуруш үчүн қоллинилидиған идеяләр билән усулларни селиштурушта, баһалашта асасланған тәнқидий пикирләр беришни;
• иҗадий идеяләрни риважландуруш вә әмәлгә ашурушта өз алдиға таллиған әхбарат көзлиридин қоллинишни;
• өсүмлүкләр егилигидики илим-пәнниң ролини ениқлап, йеза егилигиниң тәрәққий етишидики илмий усулларни тәһлил қилип, баһалашни;
• өсүмлүкниң медицина, фитотерапия (чөп билән давалаш), косметологиядә әһмийитини тәтқиқ қилишни, тәһлил қилип, баһалашни үгинәләйсиләр.

Этностильдики заманивий интерьер

§ 20. ИНТЕРЬЕРҒА БЕҒИШЛАНҒАН БЕЗӘК БУЮМЛАР (2D / 3D ФОРМАТТА)

Өй-җай интерьери
Үй-жай интерьері
Интерьер помещений
Interior of the premises

Қедимий Мисир – қедимий замандики тарихта мемарчилиқ һәйкәлләр ясалған, безәш сәнъити пәйда болған, турмушини яхшилашқа, безәшкә көп көңүл бөлгән аләмдики дәсләпки мәмликәтләрниң бири.

Мисир ақсүйәклириниң өйлири ташлардин селинған, көплигән бөлмиләрдин туридиған мурәккәп комплекс болуп санилип, ички һойла билән бирләшкән.

Ундақ һойлиларниң тамлири барельеф вә бәдиий сүрәт билән безәлгән. Нәрсиләр бир мәзгилдә уларға уттур вә йенидин қариғандәк селинатти.

Устилар өй буюмлирини безәштә алтунни кәң қолланған, униңдин җийәк, ойма безәк, скульптура, зибу-зенәтләр, қача-қомуч, терә, жуң тәйярлиған. Тоқумини непиз вә хелә кәңирәк қилип ясашқа мүмкинчилик беридиған, тоқума станогиниң йетилдүрүлишигә бола өй вә өй җабдуғида пәрдә есиш (драпировка) пәйда болди.

Бронза пәйда болғанда болса, интерьер төмүр билән қапланған буюмлар билән безәллинишкә башлиди.

Бөлминиң интерьерини немә алаһидә көрситиду?

Өй-җайни интерьердики һәрхил буюмлар арқилиқ бөләкчә җабдуқлашқа вә қолайлиқ шараит яритишқа, шуниң билән биллә, интерьерға өзгичә алаһидилик беришкә вә чирайлиқ орунлаштурушқа болиду. Улар җабдуқларни өзгәртип, алаһидә гөзәллигигә көңүл бөлгүзиду.

Қошумчә әдәбиятлар билән интернет мәнбәлирини пайдилинип, турушлуқ өй интерьерлирини қарап чиқиңлар.

Улар қандақ усуллар билән безәлгән? Өз хуласәңлар һәққидә синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

2D форматтики буюмларға япилақ буюмлар – әйнәк, йепиштурма, япилақ панно в. б. ятиду.

Көләмлик картина, ваза вә гүлқачилирини вә ш. о. 3D безәк буюмлар дәп аташқа болиду.

«2D вә 3D форматтики безәк буюмлар» мавзусиға тонуштуруш ясаңлар.

1. Өй-җайни безәшниң қандақ идеяси яқти?

2. Өз ишиңларда уларниң қайсисини қолланған болаттиңлар?

Тамни безәш үлгилири

§ 21. ЭСКИЗ. МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛ-ҖАБДУҚЛАР ТӘЙЯРЛАШ

Иҗадий иш үчүн эскиз

Әмәлий ишни орунлашқа беғишланған асасий қурал-җабдуқлар вә материаллар

Интерьерға қандақ безәк буюм ясиған болаттиңлар? Униң үчүн силәргә немә һаҗәт?
Өз идеялириңларни синипдашлириңлар билән муһакимә қилиңлар.

Бөлмини безәш үчүн һәрхил буюмларни қоллинишқа болиду.

Асасий шәрти – пәтир интерьериниң адәмниң миҗәзи, адәтлири, дуниятонушиға лайиқ болуши.

Интерьер дизайнида умумий йөнилиш байқилип, айрим элементлар өз ара уйғун болушқа тегиш.

Бөлминиң функционаллиғиға қарап безәш үчүн асасий материаллар ениқлиниду.

Мәсилән, ярма, макарон вә кофе мәһсулатлиридин ясалған картиниларни ашханиға орунлаштурған, мотив билән, теридин ясалғанлар билән ятақхана вә меһманхана тамлирини безигән дурус.

Заманивий паннолар таш, рәхт, терә, әйнәк қалдуқлиридин, қәғәзләрдин ясилиду.

Ишни орунлаш сапасиға материал вә қурал-җабдуқларни дурус таллашниң көп тәсири бар.

Меһманхана, ятақхана, ашхана вә ш. о. интерьерини безәш идеясини тәйярлаңлар (таллаш бойичә). Стилини, композицияни, рәңлик гаммисини ойлаштуруңлар. Безәк үчүн 2D вә 3D форматтики буюм таллаңлар.

Безәк буюм ясашниң асасий басқучлири

Буюм таллаш

Эскизини тәйярлаш

Материалини тәйярлаш

Қурал-җабдуқларни таллаш

Рети билән орунлаш

Буюм безәш

Интерьерни безәш үчүн безәк буюмниң эскизини тәйярлаңлар. Уни ясаш үчүн силәргә қандақ материаллар билән қурал-җабдуқлар һаҗәт?

3D модельлаш үчүн һәрқандақ программини пайдилинип, интерьерни безәшкә бегишланған көләмлик безәк буюм эскизини тәйярлаңлар. Буюмни қандақ материалдин ясашқа болидиғанлиғини ойлаштуруп, һаҗәтлик җабдуқларни таллаңлар.

Өз оюңларни эскизда әмәлгә ашураладиңларму?

Иҗадий иш үлгилири

§ 22. ИНТЕРЬЕРНИ ҖАБДУҚЛАШҚА БЕҒИШЛАНҒАН 2D / 3D БЕЗӘК БУЮМЛАРНИ ЯСАШ

Панно нусхилириниң орунлиниш ретини қараңлар. Уларни тәйярлашқа қандақ материаллар билән қурал-җабдуқлар керәк?

Панно
(1-нусха)

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	

7		8	
9		10	
11		12	

Иш җәриянида иссиқ йелимни керәк йәргә авайлап йеқиш керәк.

Йелимни пәқәт бир тәрипигә йеқип, бәкитиш керәк.

Термойелим бирнәччә секунд ичидә қатидиған болғанлиқтин, уни тез, сәрәмҗан вә дәл йелимлаш керәк.

«Чүш тутқучи» панноси

Панно
(2-нусха)

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	
7		8	

9		10	
11		12	

Гофрланған қатурма қәғизини (картон) йоллири тик болидиғандәк қилип тоғрисиға қийиш керәк.

Қийиш пәйтидә сизғучни пайдилинишқа болиду. Гофр қатурминиң фактурисини бузуп алмаслиқ үчүн сизғучни қаттиқ басмас керәк.

Йелимлаш пәйтидә миннәтлик түрдә пәлкүчни пайдилиниңлар вә қәвәтләрни қаттиқ сулимаңлар – бу фактурини бузуши мүмкин.

«Өлкәм даласи» панноси

Панно
(3-нусха)

Орунлаш рети			
1		2	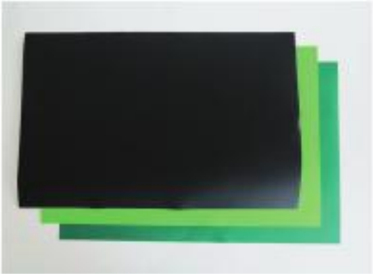
3	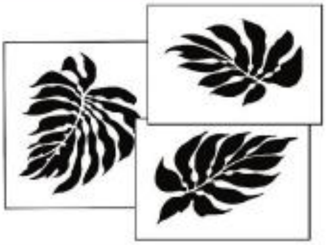	4	
5		6	
7		8	

9	
10	

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Панно ясаңлар (таллаш бойичә).

1. Өз буюмуңларниң эскизини тәйярлаңлар.
2. Рәңлик гамма билән қуралларни көздә тутуп, материал таллаңлар.

Тәйяр ишлардин көргәзмә уюштуруңлар.

1. Ишни орунлаш җәриянида қандақ қийинчилиқлар туғулди?
2. Қайсиси әң утуқлуқ чиқти?

«Тропика йопурмақлири» панноси

Канцеляр пичиғи билән ишлигәндә кесиш үчүн гиләмчә яки линолеум, қелин картон кесиндисини пайдилиниңлар.

Сизмини келәчәк оюлминиң кәйни тәрипидин сизип, оюп елиңлар.

Түз сизиқларни оюш пәйтидә сизғучни қоллинишқа болиду.

Оюп елинидиған йәрләрниң бөләклирини кесилмигән бойичә қалдурмаңлар вә қолуңлар билән жулуп алмаңлар. У чағда иш пухта ишләнмигән болуп көрүниду.

§ 23. ӨСҮМЛҮК ЕГИЛИГИДИКИ ИЛИМНИҢ РОЛИ

Өсүмлүк егилиги
Өсімдік шаруашылығы
Растениеводство
Plant growing

Қандақ ойлайсиләр, йеза егилигидә һосулниң үнүмлүгини ашурушқа қандақ шәрт-шараитлар һаҗәт?

Һазирқи өсүмлүк егилги өсүмлүкниң тәрәққий етиш алаһидиликлирини, уларниң муһит шәртлиригә қарап тәләплирини тәтқиқ қилидиған илим принциплирида қурулиду. Үнүмлүк һосули үчүн уларни қайта ишләш технологияси билән қолайлиқ қоллиниш тәртиви ясалған.

Қошумчә әхбаратларни пайдилинип, өсүмлүк егилигидә қоллинилидиған йеңи технологияләр һәққидә материаллар топлаңлар. Алған әхбарат билән синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Санаәт карханисида помидорни гидропонлуқ система билән өстүрүш

Алимлар мәдәний өсүмлүкләрни өстүрүшниң, йәр вә башқа ресурсларни әксигә кәлтүрүш, сақлаш, үнүмлүк пайдилинишниң усуллирини ишләп чиқармақта.

Йеңи технология агропанелни қоллиниш, очуқ йәрдә өсүмлүк өстүрүш мүмкинчилигини бериду.

Агропанель терилғу тез сүръәттә өсидиған иссиқ җай болуп һесаплиниду. Панельниң ички вә сиртқи температурисиниң айримчилиғидин нәм ичидә суға айлиниду вә су тамчиси өсүмлүккә қир бойи билән төвәнгә қарап ақиду, қир бойи билән тәбиий тамчилиқ суғириш әмәлгә ашиду.

Агропанельда өсүмлүк өстүрүш

Гидропоника өсүмлүкни тописиз өстүрүшкә мүмкинчилик бериду.

Бу усулниң өсүмлүк өстүрүшниң адәттики (топилиқ) усули билән селиштурғанда көп артуқчилиғи бар. Өсүмлүк һаҗәтлик мөлчәрдә өзигә керәклик минералларни үнүмлүк елип олтириду. Шуңлашқа топиға қариғанда илдам, чиң вә яхши өсиду. Шуниң билән биллә һосул бериш үнүмлүги вә безәк өсүмлүкләрниң гүллиниши бирнәччә һәссигә ашти.

Аквапоника – суда өстүрүш егилиги (белиқ, моллюскиләр, вә башқа су һайванлири билән өсүмликлирини өстүрүш) билән гидропоникиниң (өсүмлүкни тописиз өстүрүш) уйғунлишиши. Бу технология экологиялик тәрипидин бехәтәр. Белиқ вә өсүмлүк экосистемисиниң қаидиси билән ишләйду: белиқ өсүмлүкни озуқ билән тәминләйду, өсүмлүк болса, суда яшиғучилар үчүн тәбиий сүзгүч хизмитини атқуриду.

Усулниң мәхсити – тузсиз су һайванлириниң (белиқ, креветка) қалдуқлирини өсүмлүкниң озуғи ретидә пайдилиниш. Өсүмлүк суни тазилап, кислород билән тәминләп, һайванлардин бөлүнидиған минераллар билән озуқлиниду.

Башқа вилайәттә яшайдиған тәңтушиңларға өз вилайитиңлардики өсүмлүк егилигиниң алаһидилиги һәққидә хәт йезиңлар.

1. Қандақ әхбарат саңа пайдилиқ болди? Келәчәктә саңа у һаҗәт боламду?

2. Өсүмлүк егилигиниң тәрәққиятида илимниң роли қандақ?

Тамчилиқ суғириш

Аквапоника

Фитопирамида

§ 24. ӨСҮМЛҮКЛӘРНИҢ МЕДИЦИНИДА, ФИТОТЕРАПИЯ ВӘ КОСМЕТОЛОГИЯДӘ ҚОЛЛИНИЛИШИ

Қандақ шипалиқ өсүмлүкләрни билисиләр? Уларниң қоллиниш саһасини атаңлар.

Қазақстанда чиқирилған фитомәһсулатлар билән тәбиий косметикилар

Өсүмлүкләрниң көплигән пайдилиқ хусусийәтлири бар. Шуңлашқиму шипалиқ чөпләр медицинида, фитотерапийдә вә косметологиядә паал пайдилинилиду.

Дунияйүзидә шипалиқ хусусийәтләргә егә 12 000 дин ошуқ өсүмлүкләр бар, уларни әнъәнивий вә хәлиқ тибабәтчилигидә паал түрдә қоллиниду. Шипалиқ өсүмлүкләр әнъәнивий түрдики давалаш усуллири билән яхши маслишиду. Улар организмни давалаш пәйтидә һимайә қилиш, ярдәм бериш сүпитидә, тазилашта, терапевтлиқ алдини елишта пайдилинилиду.

Фитотерапия (чөпләр билән давалаш) әң қедимий медицина илиминиң бири, униң тарихи 7 миң жилдин ошуқ вақитни өз ичигә алиду.

Заманивий фитотерапия әсирләр давамида синақтин өткән чөп билән давалаш әнъәнилиригә асаслинип, заманивий медицина илиминиң утуқлириниму пайдилиниду. Шипалиқ өсүмлүкләрдин тиндурма, қайнатма, май, порошок вә ш. о. тәйярлайду.

Фиточай шипалиқ өсүмлүкләрниң жиғиндиси болуп һесаплиниду. У алдини елиш яки давалаш хусусийитигә егә болуши мүмкин.

Фитотерапия – қолайлиқ, оңай усул, у саламәтликни сақлаш вә яхшилашқа хизмәт қилиду.

Фитотерапияниң ярдими билән организмға витаминлар, минераллиқ затлар, аминкислоталар, эфир мейи вә бизниң организмимизға иҗабий тәсир қилидиған башқиму биологиялик паал затлар берилиду.

«Фитотерапиядә пайдилинидиған шипалиқ өсүмлүкләр» мавзусиға кроссворд түзүңлар.

Заманивий косметологларму тәбиәт соғилириға алаһидә көңүл бөлиду. Косметика ишләш мәхситидә пайдилинидиған өсүмлүкләр шипалиқ чөпләргә қариғанда анчә тонуш әмәс, бирақ уларниң хусусийити билән адәм организмиға тәсири умумға бирдәк тонуш.

Һәрбир өсүмлүк аз учрайдиған вә терә билән организмни билләалғанда, өз хусусийитигә вә тәсир қилиш һәрикитигә егә. Теригә күтүм қилишқа беғишланған түрлүк косметикилиқ затларға қошидиған, йеңи тәйярланған қайнатмилар вә тиндурмилар яки тәйяр экстрактлар, эфир мейи пайдилинилиду.

Өсүмлүкләрниң қайси бөлиги косметикилиқ мәхсәттә пайдилинидиғиниға вә уларни қайта ишләш усулиға қарап өсүмлүкләрдин лосьон, тоник, косметикилиқ маска, чач үчүн чайқиғуч вә ш.о. тәйярлашқа болиду.

«Өсүмлүкләр медицинида: қоллиғучилар билән қарши чиққучилар» мавзусида пикирталаш жүргүзиңлар.

Дорилиқ майчечәк

Явайи қизил гүл

Чиған

Бөлжүргән

Календула

Мисир тәнни күтүш воситилирини пайдилиниш вәтини болуп һесаплиниду. Бу йәрдә тәнни күтүш воситилири 4000 жил илгири пайдилинилип кәлгән. Қедимий қәбирстанлиқларда, һәрхил хушпурақлиқ майлар қуюлған қачиларниң тепилиши, жуқурида ейтқанлиримизниң яркин дәлили болалайду.

Археологлар тапқан топламда өсүмлүкләрдин тәйярланған безәк маддилириниң надир рецептлири – қаш билән кирпиккә беғишланған тушлар, упилар, чачқа беғишланған бояқлар бар еди. Улар тәнгә һечқандақ зиян йәткүзмәйду вә тени наһайити назук адәмләргиму тоғра келиду.

Косметика затлири	
Тәнни күтүш үчүн	Жуюнуш үчүн майчечәкниң, шалфейниң, ялпузниң, календулиниң, липа гүлиниң, әмбәгүлниң, қилияш, өгәй чөпләрниң (терә түригә қарап) арилашмисини пайдилиниду.
Чиш вә ағиз бошлуғини күтүш үчүн	Пастиға тәбиий қошулма ретидә деңиз водоросльлири, мевиләр, жиңнә йопурмақлиқлар, майчечәк вә чайқорай, лаванда билән чиған в. б. пайдилинилиду.
Чачни күтүш үчүн	Дорилиқ-алдини елиш затлири тәркивигә, миннәтлик түрдә, дорилиқ чөпләрниң экстрактлири: хинә тиндурмиси, хмель яңақлири, чаққақ йопурмақлири, череда, қаримуч мевилириниң экстрактлири, майчечәк гүллири, қериқиз йилтизи қошулиду.
Косметика	Өз тәркивидә календула, сериқ кипарисниң, алоэниң, майчечәкниң, чиғанниң в. б. өсүмлүкләрниң экстрактлири қошулиду.

Косметикилиқ мәхсәттә гия композициясини таллашта уларниң хисләтлири вә қоллиниш көрсәтмиси билән шәртлик түрдә тонушуш керәк.

Майчечәк гүллирини маска сүпитидә пайдилинишқа болиду. Уни қайнақ суға селип, сүзүп алғандин кейин қалған арилашмини үзгә йеқиш керәк. Униңдин башқа, у ишшиқни яхши басиду, майчечәк терини пайдилиқ нәрсиләр билән тәминләп, уни яхши сиңдүриду.

Бөлмә өсүмлүги алоэму яшларниң бетидики данихорәкни давалашқа яхши ярдәмлишиду. Униң бир йопурмиғини ушшақ тоғрап, һәсәлгә арилаштуруп қаймақ дәриҗисигә йәткүзүш керәк – маска тәйяр. Мәзкүр арилашмини һәптисигә бир қетим қоллинишқа болиду.

Өйдә мошу өсүмлүкләрдин ясалған арилашмини турақлиқ пайдиланғанда, сизниң териңиз силиқ, таза вә рәңгиниң наһайити яхши болушиға елип келиду. Үз терисиниң дайим сағлам вә чирайлиқ болуши үчүн уни кичигидин күтүш керәк.

Дәптириңларға үз вә чач үчүн, өз терәңләргә лайиқ келидиған түрлүк маска рецептлирини таллап йезиңлар.

Силәр өйдә қандақ чөпләрни қоллинисиләр? Уларниң пайдилиқ хисләтлири қандақ? ӘКТ-ни пайдилинип, синипдашлириңлар билән әхбаратлар бойичә пикирлишиңлар.

1. Шипалиқ өсүмлүкләр һәққидә йеңидин немә билдиңлар?

2. Келәчәктә силәргә бу әхбарат һаҗәт боламду?

Чабрец

Чаққақ

Чайқорай

Пақа йопурмиғи

Репейник

БЕХӘТӘРЛИК ТЕХНИКИСИ ҚАИДИЛИРИ

• ***Умумий***

1. Мәхсус кийим кийип, чачни қийиқ яғлиқ астиға жиғиңлар.
2. Қоллиниш қаидилири тонуш әмәс қуралларни қолланмаңлар.
3. Нухсанлири бар яки қашаң қуралларни қолланмаңлар.
4. Иш җәриянида әсвапни муәллим көрсәткәндәк тутуңлар.
5. Иш ахирида қурал-җабдуқларни мәхсус орниға қоюңлар.
6. Қурал-җабдуқларни муәллим ейтқан рети бойичә орунлаштуруңлар.
7. Иш орнуңларни таза вә сәрәмҗан тутуңлар.

• ***Рәхт билән ишлигәндә***

иш пәйтидә:

1. Жиңнә вә санчиғучларни мәхсус орунда (ястуқчә, мәхсус қутилар в. б.) сақлаңлар, уларни иш орнида қалдурмаңлар.
2. Дат басқан жиңниләр вә санчиғучларни қолланмаңлар.
3. Жиңнә билән тиккәндә, оймақни пайдилиниңлар.
4. Рәхт пичимлирини санчиғучниң учини өзиңиздин нери қаритип санчиңлар.
5. Қайчиларни мәхсус орунда сақлаңлар, өткүр учлирини өзиңиздин нери қаритип, йепиқ түрдә қоюңлар, бир-бириңларға сепини алға қаритип бериңлар.
6. Тикинчи машинисиниң һәрикәттә турған бөләклиригә йеқин турмаңлар.
7. Бармақлириңларни тикинчи машинисиниң жиңниси билән җараһәтләп алмас үчүн, тапиниға йеқин тутмаңлар.
8. Жипни қайча билән кесиңлар.

иш ахирида:

1. Электр тикинчи машинисини токтин ажритиңлар.
2. Иш қураллириңларни түгәлләп, иш орунлириңларни рәткә кәлтүрүңлар.
3. Мәхсус кийимиңларни йешип, қоллириңларни пакиз жуюңлар.

• ***Электр дәзмилини пайдилиниш пәйтидә***

иш бешида:

1. Дәзмалниң вилкисиниң нухсансиз екәнлигини вә электр симлириниң изоляциясини тәкшүрүңлар.
2. Дәзмалға беғишланған иссиққа төзүмлүк дәзмал қойғуч билән электр токини өткүзмәйдиған гиләмниң бар екәнлигигә көз йәткүзүңлар.

иш пәйтидә:

1. Электр дәзмилини тоққа қуруқ қол билән қошуп, ажритиңлар.

2. Қисқа вақитлиқ үзүлүшләр пәйтидә электр дәзмилини иссиққа төзүмлүк дәзмал қойғучқа қоюңлар.

3. Дәзмалниң иссиқ тапини электр симиға тегип қалмаслиғиға диққәт қилиңлар.

4. Қоллириңларни көйдүрүп алмас үчүн дәзмалниң иссиқ металл бөләклирини тутмаңлар вә гәзмални қаттиқ һөлдимәңлар.

5. Тоққа қошулған дәзмални назарәтсиз қалдурмаңлар.

6. Дәзмалниң бирхил ишлишини тәкшүрүп, симдин пәқәт арисидин тутуп ажритиңлар.

иш ахирида:

1. Электр дәзмилини токтин ажритиңлар.
2. Иш орнини рәткә кәлтүрүңлар.
3. Мәхсус кийимни йешип, қолни пакиз жуюңлар.

• ***Қайча билән ишлигәндә***

1. Мәхсус орунда яки қутида сақлаңлар.
2. Йепиқ қайчини ишләватқан адәмгә тәтүр қаритип қоюңлар.
3. Бир-бириңларға йепиқ үзидин тутуп бериңлар.
4. Ишни орунлап болғандин кейин мәхсус қапларға селип қоюңлар.

• ***Қол билән орунлинидиған ишларни орунлиғанда***

иш бешида:

1. Жиңнә салғучтики жиңнә билән санчиғучларниң санини һесаплаңлар.

2. Қурал-җабдуқлар вә әсвапларни мәхсус орунлириға қоюңлар.

иш пәйтидә:

1. Еһтият болуңлар.

2. Оймақни оң қолниң оттура бармиғиға кийиңлар.

3. Жиңнә вә санчиғучларни пәқәт жиңнә салғучқа селиңлар.

4. Қайчини үзи йепиқ түрдә оң тәрәпкә өзиңиздин нери қаритип қоюңлар.

5. Қайчини биригә үзи йепиқ түрдә вә тутқуч тәрипи билән бериңлар.

иш ахирида:

1. Жиңнә салғучтики жиңниләр вә санчиғучларниң санини һесаплаңлар (уларниң сани иш бешидикидәк болуши керәк).

2. Иш орнуңларни тазилаңлар.

• *Йелим пистолети (термопистолет) билән ишлигәндә*

1. Токқа қошуш алдида пистолетниң корпуси вә симида нухсанниң йоқлуғиға көз йәткүзүңлар.
2. Пистолетниң металл учидин қетип қалған йелимни елип ташлаңлар.
3. Токқа қошулған пистолетниң учини қол билән тутушқа болмайду.
4. Пистолет қизип кәтмәс үчүн, иш пәйтидә вә иш түгигән пәйттә токтин ажритип турушни унтумаңлар.

• *Фильц жиңнилири билән ишлигәндә*

1. Еһтиятлиқни сақлап, силикон оймақларни қоллиниңлар.
2. Жиңниләрни қутиларда сақлаңлар.
3. Жиңнә санчип алған әһвалда муәллимгә ейтиңлар.
4. Жиңниләрниң пүтүнлүгигә көз йәткүзүңлар. Иш пәйтидә жиңниләрниң қаттиқ, кигиз бесишқа беғишланмиған нәрсиләргә тегип кәтмәслигини назарәт қилиңлар.
5. Иш пәйтидә сунған жиңниләрни муәллимгә тапшуруңлар.

• *Компьютер билән ишлигән пәйттә*

иш бешида:

1. Персоналлиқ компьютерниң жиғиндисиниң толуқлиғиға көз йәткүзүңлар (монитор, системилиқ блок, клавиатура, чашқан). Толуқ болмиса, муәллимни хәвәрдар қилиңлар.
2. Корпусниң пүтүнлигини, электр симлириниң ажритилишини тәкшүрүңлар.
3. Нухсанлиқ, ховуплуқ өрт һалити яки өрт чиққан вақитта, өз алдиңларға һәрикәт қилмаңлар, дәрру муәллимни чақирип, униң ейтқанлирини орунлаңлар.
4. Персоналлиқ компьютер билән ишни пәқәт муәллимниң рухсити билән башлаңлар.

иш пәйтидә:

1. Компьютерни токқа қуруқ қол билән қошуп, ажритиңлар.
2. Қоллириңларни, башқа нәрсиләрни компьютер блогиниң кәйнигә вә экраниға тәккүзмәңлар.
3. Компьютерниң үстигә ят нәрсиләрни қоймаңлар.
4. Бириктүрүлгән кабельларниң симлирини тутмаңлар.
5. Кәскин һәрикәт қилмай, иш орнини муәллимниң рухситисиз ташлимаңлар.

иш ахирида:

1. Қурал-жабдуқни токтин ажритиңлар.
2. Иш орнини рәткә кәлтүрүңлар.

Безәк-әмәлий санъити

Ақ ши – ойма-нәқишсиз тоқума бора.

Алаша – тоқулған йоллардин қураштуруп тикилгән гиләм.

Аяққап – қача-қомуч салидиған қап.

Бора ишик – кигиз өй ишигидики кигиздин ясалған япқучқа тикилидиған нәқишлик бора тоқумиси.

Жуңдин кигиз бесиш – қол һүнәрниң бөләкчә техникиси, жуңдин кигиз бесиш җәриянида кигизгә яки рәхткә сүрәт чүширилиду, көләмлик оюнчуқлар, панно, безәк элементлар, аксессуар буюмлири ясилиду.

Кигиз – кигиз өйниң сиртини йепишқа қоллинилидиған вә егиликтә һаҗәт нәрсә, ақ яки сур жуңдин бесилған силиқ кигиз.

Кермеқап – халта (аяққап), дәстихан, қача-қомуч салидиған қап.

Оралма ши яки орақлиқ ши – жуң билән өң бойи пүтүн әмәс, һәр йеридин арилитип орилиду.

Орун-көрпә қепи – йотқан қепи, тәһийә қапларни салидиған халта.

Сандуққап – сандуқни сақлаш үчүн япидиған қап.

Сәнъәтшунас – сәнъәт нәзәрийәсиниң мутәхәссиси.

Сирмақ, сирдамал – мәхсус бесилған кигизгә ялаң, башқа рәңдики кигиздин кесип тәйярланған ойма-нәқишлик ширип тикиш арқилиқ ясалған яйма гиләм.

Сирдақ – кигиз бойи рәңлик жуң жип билән кәштиләнгән яйма гиләм.

Ялаң гиләм – тоқулған түксиз гиләм.

Текимәт – йерим тәйяр асас үстигә боялған жуңдин түрлүк рәңлик нәқиш селип, бир нәччә қетим иссиқ су сепилип, бориға орап, аяқ билән тепип вә биләк билән дүглитип тәйярлинидиған яйма кигиз.

Терме ши – оюқ-кигиз, өй ичидики қача-қомуч билән өйниң керәкярақлирини, очақ бешини қоршап қоюшқа беғишланған бора.

Түклүк гиләм – тоқулған түки бар гиләм.

Түскигиз – тәйярлаш пәйтидә кигизни бәрқуттин ойма йепиштурулуп тикилидиған, өйниң темини безәшкә беғишланған кигиз гиләм. Биринчи ойминиң фони үчүн иккинчи ойминиң кесиндисини елиниду яки әксинчә. Түскигизниң чети түрлүк рәңлик жиплар билән нәқишлинип кәштиләнгән бир рәңлик рәхт билән (бәрқут, сукно) җийәклиниду.

Фурнитура – қандақту бир ишләп чиқиришта пайдилинидиған қошумчә материаллар (мәсилән, тикиш буюмини безәш пәйтидики – бисер, мончақ, таралға, түгмиләр вә ш. о.).

Савақ ши – далда, чимилдиқ сүпитидә қоллинилған, кигиз өйниң аяллар яшайдиған бөлигини (ишикниң оң тәрипи) торашқа, бәзидә нәқишлик бора билән биллә кереге сиртини йепишқа пайдилинидиған бора.

Шидек – қуртни қурутушқа беғишланған бора.

Дизайн вә технология

Айландуруп көкләш – бөләкниң қайрилған четини жиңнә санчиғучлар билән тикип, вақитчә бириктүрүш.

Әдәп – теридин яки тоқума материаллардин (рәхт) тикилгән буюмниң оюндиси билән қийиқлирини қайта ишләш үчүн тикиштә қоллинилидиған пичим яки селинма бөләкләр. Әдәп билән боюн оюндиси, қолтуқ оюндиси вә пәшниң қийиғи тәтүр тәрипидин тикилиду.

Безәш – бәдиий безәлләш.

Бесип дәзмал селиш – тикишни вә бесип дәзмал селиш.

Бириктирип көкләш – кичик бөләкләрни йоғанлириға вақитлиқ бириктүрүш.

Боюн оюндиси – боюн сизиғи билән елинған көйнәк, кофтиниң ойиғи.

Буюмни безәш – буюмға товарлиқ түр бериш үчүн ахирқи орунлинидиған иш.

Дәзмал селиш – тикишни икки тәрәпкә ятқузуп дәзмал селиш.

Дефиле – подиумда меңип, манекенларниң кийим модельлирини көрситиши.

Дублерин – рәхт асасидики бир тәрипи йелимлик материал.

Йелимлик материал – кийим тәйярлиғанда йелимлаш, бириктүрүш в. б. үчүн қоллинилидиған материал. Йелимлик усул билән қошуш, қол билән орунлинидиған операцияни машина билән орунлашқа, буюм сапаси билән сиртқи түрини яхшилашқа мүмкинчилик бериду.

Йелимлик тор – өз ара бириктүрүлгән, полиамид жипидин рәтсиз орунлашқан талчиқлиқ сүзүк непиз канап.

Модельер – кийим үлгилирини тәйярлайдиған мутәхәссис.

Нәқиш – элементлириниң новәтлиниш вә қайтилиниш асасида ясилидиған нәқиш; һәрхил буюмларни (өйниң керәк-ярақлири, қураллар билән тоқума буюмлири, җиһаз, китап в. б.) мемарчилиқ имарәтләр

(сирти вә интерьер), пластикилиқ сәнъәт әсәрлирини безәш үчүн қоллинилиду.

Нәқишлик композиция – қоллинилиши билән түрини, тәсвирий мәзмунини ениқлайдиған аяқлашқан чирайлиқ нәқиш қурулуминиң ясилиши.

Көкләш – охшаш икки бөләкни қол билән вақитлиқ тикиш.

Қошуп тикиш – һәрхил көләмдики бөләклирини қошуп тикиш.

Пичимлик әдәп – оюлма шәклини тәкрарлап, дәл қилип кесилгән пичим.

Стильлаш – сүрити билән түси бойичә селинидиған шәкилни умумлаштуруш вә аддийлаштуруш.

Тикишкә қошумчә – буюм тикиштә әстә тутилидиған, мәхсус һесап билән пичим чәтлиригә (қийиғиға) қошулидиған қошумчә өлчәм яки йолақ.

Туташ пичилгән йәң – буюмниң артқи вә алдинқи бойи билән биллә пичилидиған йәң пичими.

Флизелин – бир тәрипи йелимланған бесилған йелимлик материал.

Ширип тикиш – өлчәмләрниң икки вә бир нәччә бөләклирини машина тикиши билән бириктүрүш.

Ширип қошуп тикиш – икки вә униңдин көп бөләкләрни ширип тикиш.

Этностиль – бәлгүлүк бир хәлиқниң миллий кийим алаһидиликлирини (милләтниң кийимигә хас пичим, материал, рәң, нәқиш) намайиш қилидиған кийим-кечәк түркүминиң стили.

Өй мәдәнийити

Агроном – йеза егилик саһасида һәртәрәплимә билими бар, ашлиқ өстүрүш вә жиғиштуруш билән шуғуллинидиған мутәхәссис.

Агроинженер – йеза егилиги саһасида йеңи жабдуқлар вә системиларни киргүзүш вә ишләпчиқириш билән шуғуллинидиған мутәхәссис.

Интерьер – бенаниң ички бошлуғи яки бенадики бөлмә; бөлмә ичиниң жабдуқлиниши.

Композиция – шәклини очуқ вә уни бир пүтүн қилиш үчүн қураштурулидиған буюмниң алаһидилиги билән элементлирини топлаш сәнъити.

Косметология – инсанниң косметикилиқ камчилиқлириниң пәйда болуш сәвәплирини вә түрини оқуп үгинидиған медицина саһаси вә

мошу нухсанларниң алдини елиш, йоқитиш яки йошуруш усуллирини вә түрлирини ишләп чиқиду.

Косметолог – косметология саһасидики мутәхәссис, дохтур.

Оптималлиқ – бәлгүлүк шәртләргә вә вәзипиләргә әң яхши һәм мувапиқ.

Өсүмлүк өстүрүш – мәдәний зираәтләр вә жуқури турақлиқ һосул елиш үчүн уларни өстүрүш усуллири тоғрилиқ пән.

Өсүмлүк өстүргүчи – өсүмлүк тикиш, өстүрүш бойичә мутәхәссис.

Профилактика (медицинида) – җараһәт билән ағриқларниң пәйда болушиниң алдини елишқа вә уларниң тәрәққий етиш ховупини туғдурмасқа йөнәлгән чариләр комплекси.

Селекция – өсүмлүк яки мал тухумлириниң йеңи түрлирини чиқириш (сүнъий уруқландуруш) тоғрилиқ пән.

Селекционер – селекция бойичә мутәхәссис.

ҚОШУМЧӘ

Өлчәмләрни елиш тәртиви вә қоллинилиши

Атилиши	Бәлгүси	Өлчәм елиш тәртиви	Қоллинилиши
Йерим боюн айлиними	ЙБнА	Йәттинчи боюн омуртқисиниң йенидин бойнини айландуруп өлчиниду.	Тикиш буюминиң боюн оюндисиниң өлчимини ениқлаш.
Йерим мәйдә айлиними	Йма	Артқи бойдин гүҗәк сизиғи дәриҗисидә чиқип турған чекит арқилиқ, алди бойдин гәвдиниң әң чиқип турған чекитлири бойи билән өлчиниду.	Буюм кәңлигини ениқлаш.
Йерим бәл айлиними	ЙБлА	Бәл үстидин бәлниң оруқ йеридин өлчиниду.	Бәл узунлиғини ениқлаш.
Йерим биқин айлиними	ЙБқА	Ямпашни чиқип турған чекитлири бойичә айландуруп тоғрисиға (горизонталь) өлчиниду.	Буюмниң төвәнки тәрипиниң енини ениқлаш.
Артқи бойниң бәлгичә узунлиғи	Абу	Йәттинчи боюн омуртқисидин омуртқа бойи билән бәл сизиғиғичә өлчиниду.	Бәл сизиғини ениқлаш.
Буюм узунлиғи	Бу	Мүриниң әң егизки чекитидин төвән омуртқиға параллель буюмниң һаҗәтлик узунлуғиғичә өлчиниду.	Буюмниң өзиңиз халайдиған узунлуғини ениқлаш.
Мүрә кәңлиги (узунлуғи)	Мк	Боюн асаси чекитидин мүриниң бойи билән четидики чекитигичә өлчиниду.	Йәң узунлуғини (кәңлиги) ениқлаш.
Мүрә айлиними	Ма	Қолтуқ оймиси билән қолни айландуруп тоғрисиға (горизонталь) өлчиниду.	Йәңниң енини ениқлаш.
Алдиңқи бойниң бәлгичә узунлуғи	Аббу	Боюнниң асасий чекитидин көкрәк үсти билән бәл сизиғиғичә өлчиниду.	Алдиниң узунлуғини әң жуқарқи чекитидин бәл сизиғиғичә ениқлаш.

Қазақ хәлқиниң миллий кийим үлгилири
А. Ғалимбаева топлиған

Қизлар кийими.
XX әсирниң 20-жиллири.
Ақтөбә вилайити

Көйнәк вә камзол-бешпет.
XIX әсирниң биринчи йерими.
Ғәрбий-Қазақстан вилайити

Қизлар кийими.
XX әсирниң 20-жиллири.
Ғәрбий-Қазақстан вилайити

Қизлар кийими.
Ғәрбий-Қазақстан вилайити

Қизлар кийими.
XX әсирниң 20-жиллири.
Қостанай вилайити

Әр киши тони.
Жамбул вилайити

Чапан – халат.
Алмута вилайити

Жигит кийими

Көйнәк.
XX әсирниң беши.
Шималий-Қазақстан вилайити

Күпи – аяллар тони.
XX әсирниң беши

Аяллар кийими.
XX әсирниң 20-жиллири.
Җәнубий-Қазақстан вилайити

Келин кийими.
XX әсирниң беши.
Ақтөбә вилайити

ПАЙДИЛИНИЛҒАН ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Асанова С., Птицина А. История казахской национальной одежды и прикладного искусства. – Астана: Фолиант, 2008.

2. Джанибеков У. Эхо... По следам легенды о золотой домбре. – Алма-Ата: Өнер, 1990.

3. Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National clothes of Kazakh people. – Алматы: Алматыкітап, 2007.

4. Маргулан А. Х. Казахское народное прикладное искусство. – Алма-Ата: Өнер, 1994.

5. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: ООО «А ТЕМП», 2010.

6. Посыпанов Г. С., Долгодворов В. Е. и др. Растениеводство. – М.: КолосС, 2007.

7. Труханова А. Т. Технология мужской и женской верхней одежды: учебник. – М.: Высш. шк., 2003.

8. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.

9. Шкляева С., Муратаев К. История искусств Казахстана. В 3-х т. Т. 1. – Алматы: Өнер, 2011.

ҚОШУМЧӘ ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Варламова О. И. Энциклопедия натуральных средств для красоты и здоровья. – М.: Эксмо, 2013.

2. Губина В. К. Большая энциклопедия для девочек. – М.: АСТ, 2016.

3. Иващенко А. А. Растительный мир Казахстана. – Алматы: Алматыкітап, 2009.

4. Кенжеахметулы С. Быт и культура казахского народа. – Алматы: Алматыкітап, 2012.

5. Корфиати А. Кройка и шитье: основные техники и приемы. – М.: АСТ, 2016.

6. Өмірбекова М. Ш. Энциклопедия. Қазақтың ою-өрнектері – Алматы: Алматыкітап, 2005.

7. Сокур В. Уютные украшения для дома своими руками. – СПб.: Питер, 2016.

8. Хакселл К. Я и моя швейная машинка. Практическое руководство для начинающих. – Астана: Фолиант, 2014.

9. Шинковская К. А. Войлок. Все способы валяния. – М.: АСТ-Пресс Книга, 2016.